

H I E T A L A H D E N V I L L A J A B R A G E N A L U E

KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS 2014

Ruusa Viljanen Rossi
Pohjanmaan museo

ESIPUHE

Hietalahden puisto Villoineen on alkujaan Vanhan Vaasan ajalla rakennettu hienostohuvila, joka jo 130 vuoden ajan on ollut Vaasan kaupungin omistuksessa toimien kaupunkilaisten yhteisenä julkisena tilana.

Puiston perusti 1830-luvulla (Vanhassa) Vaasassa kaupunginlääkärinä toiminut puutarhataiteellisesti valveutunut F.G. Sanmark, aikana, jolloin (Vanhaan) Vaasaan oli vastikään perustettu maamme toiseksi vanhin seurahuone ja sen yhteyteen englantilaistyyppinen kaupunkipuisto. Villan rakennutti toinen Vaasan kaupungin historiassa merkittävä henkilö, C. J. Boy, samana vuonna kuin seurahuoneen puistoon rakennettiin kaivohuone, terveellisten juomien tarjoilua varten. Kaupungin (Vanhan Vaasan) ilmanlaadun ollessa kesäisin puutteellinen matalan ja haisevan kanavan takia, oli Hietalahden merenrantahuvila hienostoväkeen kuuluvalla sopiva ja idyllinen asuinpaikka. Hietalahden aluetta hallinnoitiin kuin herraskartanoa ja siellä vietettiin iloisia juhlia korkeiden virkamiesten ja kulttuurihenkilöiden kesken. Yhteys kaupungin ja huvilan välillä kulki vesiteitse vanhan Vaasan kanavaa pitkin, eteläisen kaupunginlahden kautta Hietalahteen. Alue syntyi siis osana tänä päivänä jo kadonnutta kulttuuria ja on siitä aikaamme säilynyt harvinainen rakennettu kokonaisuus.

Vaasan kaupunkipalon seurauksena Sanmarkin ja Boyn rakennuttama Hietalahden alue siirtyi kaupungin omistukseen ja on 1880-luvulta aina tähän päivään saakka toiminut julkisena puistona ja kaupunkilaisten suosimana ajanvietto- ja juhlapaikkana. Siitä kehitettiin kaavoittamisen, puistosuunnittelun ja ravintola- sekä kulttuuritoiminnan kautta kaupunkilaisten rakastama virkistys- ja juhlapaikka.

Villan alue on aikojen saatossa läpikäynyt erilaisia vaiheita ja koenut huomattaviakin muutoksia. Siihen on kerrostunut jälkiä

ja merkityksiä kohta 170-vuoden ajalta. Villan ja puiston erittäin huomattava kulttuurihistoriallinen arvo tulee huomioida kaikessa aluetta koskevassa päätöksenteossa. Alueen kehityksen tulee tapahtua sen kulttuurihistoriallisten arvojen pohjalta, niitä tukien ja vaalien.

Puisto Villoineen muodostaa puutarhataiteellisesti erittäin merkittävän kokonaisuuden. Puiston suunnitteluun ja toteutukseen on 1800-luvulla osallistunut nimekkäitä ruotsalaisia puutarha-arkkitehtejä ja sen piirteissä on sekä englantilaisen, että saksalaisen puutarhatyylin tunnusmerkkejä. Villa puolestaan edustaa alkuperäistyyliään alueellisesti harvinaista kartanoarkkitehtuuria empirekaudelta.

Alue on maassamme niin suositun kesämökkikulttuurin varhaisimpia edustajia. Ruotsin porvariston esimerkin mukaan maamme Pohjanmaan ruotsinkielisen hienoston kautta tullut huvilakulttuuri sai jalansijan Turun ja Helsingin seudulla vasta pari kolme vuosikymmentä myöhemmin.

Alueeseen kuuluu myös kulttuurihistoriallisesti arvokas Bragen ulkomuseo.

Tämä selvitys on laadittu Vaasan kaupungin kaavoituksen tilauksesta, alueen suojelutarpeiden määrittelyn tueksi. Auttakoon selvitys myös omistajatahoa ja käyttäjiä ymmärtämään ja ylläpitämään aina valtakunnallisella tasolla merkittävää vaasalaista kulttuuriperintökohdetta ja kehittämään aluetta kaupunkilaisten hyödyksi ja iloksi sen huomattavat kulttuurihistorialliset arvot huomioiden ja säilyttäen.

26 kesäkuuta 2014

Ruusa Viljanen Rossi, Pohjanmaan museo

SISÄLTÖ:

Esipuhe	2
Johdanto	5
1. Selvitysmenetelmä ja tutkimusaineistot	6
1.1. Hietalahden puisto ja Villa	6
1.2. Bragen ulkomuseo	6
1.3. Kulttuurihistoriallinen arvottaminen	6
2. Sijainti ja kokonaisuus: kuvailu ja kohteet	8
2.2. Suojelutilanne	10
2.3. Nykytilanne ja tulevaisuus	11
3. Hietalahden puiston vaiheet	12
3.1. Yksityiskäytössä 1830-luvulta 1880-luvulle	12
3.1.1. Puiston perusti F.G. Sanmark 1830-luvulla	12
3.1.2. Villan rakennutti C. J. Boy 1840-luvulla	13
3.1.3. Hietalahden Villasta tuli suosittu kesäravintola 140 vuotta sitten	16
3.1.3.1. 1800-Luvun huvilakulttuuri	16
3.2. Kaupungin omistuksessa jo 130 vuotta	17
3.2.1. Yksityinen huvilaelämä Villalla päättyy vuonna 1880	17
3.2.2. Viime vuosisadan vaihde Villalla: teatteria ja musiikkia ruuan ja juoman ohella	17
3.2.5. Moottoritie muuttaa 1960-luvun lopulla puiston edellytykset aiempaa epäsuotuisemmiksi	19
4. Puistossa sijainneita rakennuksia	20
5. Hietalahden Villan rakennusinventointi	22
5.1. Rakennus- ja muutoshistoria	22
5.1.1. Villan alkuperäinen ulkoasu	22
5.2. Villan muutoshistoria	25
5.2.1. Vuoden 1883 muutokset Villan siirtyessä kaupungin omistukseen	25
5.2.2. 1910-luvun suunnitelmia	26
5.2.3. Vuoden 1939 peruskorjaus	28
5.2.4. 1900-luvun lopun toimenpiteitä	31
5.3. Karakterisointi	32
5.3. Villan rakennuksen kuvailu	32
5.3.1. Arkkitehtuuri	32
5.3.2. Pohjaratkaisu/tilajärjestelmät	34
5.3.3. Rakenne	37
5.3.3.2. Antikvaarinen kommentti	37
5.3.4. Rakennusosat	38

SISÄLTÖ, jatkuu

5.3.5. Materiaalit ja pintakäsittelyt	41
5.4 Hietalahden puisto	43
5.4.1. Puiston puutarha-arkkitehtuuri	43
5.4.1.1. Saksalainen maisemapuisto	43
5.4.1.2. S. Lindhin suunnittelema julkinen puisto	45
5.4.1.3. Kesäteatterin tuomat muutokset	47
5.4.2. Puiston nykytila ja säilyneisyys	48
5.4.2.1. Puistokäytävät ja muut puiston aiheet	48
5.5. Kulttuurihistoriallinen arvottaminen	53
5.5.1. Dokumenttiarvot	53
5.5.1.1. Kohteen rakennushistorialliset arvot	53
5.5.1.2. Kohteen rakennustaiteelliset arvot	53
5.5.1.3. Kohteen historialliset arvot	53
5.5.2. Kokemukselliset arvot	55
5.5.2.1. Kohteen maisemalliset ja yhteisölliset arvot	55
5.6. Kohteen kulttuurihistoriallisten arvojen edellyttämä suojelutaso ja toimenpiteet	56
5.6.1. Lähestymistapa: yksittäinen monumentti vai täydennettävissä oleva kokonaisuus?	56
5.6.2. Suojelun taso ja tietoon pohjautuva ohjelmallinen kehitys	58
6. Bragen ulkomuseon alue	59
6.1. Bragen ulkomuseo muuttaa Hietalahden alueelle 1920-luvulla	59
6.2. Kuvaus	59
6.3. Kulttuurihistoriallinen arvio	60
7. Näkökulma päätökseen Villan myymisestä yksityisomistajalle	61
Lähdeluettelo	62
Painetut lähteet:	62
Kirjat:	62
Artikkelit:	62
Painamattomat lähteet:	62
Kartta-aineisto	62
Piirustus-aineisto	62
Kuva-aineisto	62

JOHDANTO

Käsillä oleva Hietalahden puiston alueen kulttuuriympäristöselvitys on tehty Vaasan kaupungin kaavoituksen tarpeisiin alueen asemakaavatyön tietopohjaksi, suojelutarpeiden määrittelyn tueksi.

Työn tavoitteena on ollut alueen kulttuuriympäristöarvojen selvittäminen inventoinnin kautta. Alueella sijaitseva Hietalahden Villa, sen historia, kehitys, säilyneisyys ja merkitykset ovat olleet selvityksen pääasiallisena tutkimuskohteena.

Puiston historian on Ann-Mari Nylund menestyksekkäästi tutkinut diplomityössään vuonna 1998 ja kaava-alueella sijaitsevan Bragen ulkomuseon on Pohjanmaan museo inventoinut erikseen vuonna 2013.

Selvityksen käytön ja aikataulun antamien rajoitteiden takia on Villan sisätila-inventointi täytynyt tämän selvityksen yhteydessä jättää huonejako-tasolle. Bragen ulkomuseon sisätiloissa ei ole käyty lainkaan.

Selvityksen on laatinut Ruusa Viljanen Rossi Pohjanmaan museon toimesta. Pohjanmaan museolla työtä on ohjannut rakennustutkija Magdalena Lindroos. Lisäksi ohjausryhmään on kuulunut Vaasan kaupungin kaavoituksesta vs. kaavoitusjohtaja Päivi Korkealaakso, projektipäällikkö Marketta Kujala ja kaavoitusarkkitehti Janina Lepistö.

Alueen kulttuurihistoriallisten arvojen määrittely on tehty yhteistyönä mainitussa työryhmässä.

Hietalahden Villa rakennettiin Tackholmenin niemelle Klemetsön kylän lounaispuolelle. Ote vuoden 1736 kartasta. (Charta öfwer Clemetsö byens ägor och betesmarck, E. Höijer. MA)

1. SELVITYSMENETELMÄ JA TUTKIMUSAINEISTOT

Käsillä oleva selvitys pohjautuu arkistotutkimukseen ja kohteessa tehtyyn kenttätutkimukseen. Arkistotyö on tehty kirjallisten lähteiden ja erityyppisten arkistomateriaalien pohjalta. Kenttätutkimuksen ensisijaisena tietolähteenä on luonnollisesti ollut itse rakennukset ja maisema, mutta moni seikka kohteen nykytilasta on saanut selityksensä arkistotietojen avulla.

1.1. Hietalahden puisto ja Villa

Selvitystä varten on läpikäyty kohdetta koskeva aikaisempi tutkimusaineisto. Koskien Hietalahden puiston historiaa, säilyneisyyttä ja arvoja nojataan tässä selvityksessä kokonaan Ann-Mari Nylundin diplomityöhön *Trädgårdskonsthistoria i Finland: Sandviksparken – Parkhistoria, istandsättningsprinciper*. (1998). Puistoa on tutkinut myös Eija Piispala teoksissa *Vanhan Vaasan puutarhojen ja puistojen historiaa* (2002) ja *Vihreä Vaasa – Puistikot ja puutarhat Setterbergin uudessa kaupungissa* (2006).

Villan käyttöhistoriaan on paneuduttu historiankirjojen; kaupunginosakirja *Hietalahden – Sandviken, kaupunginosa Vaasassa, historiikki 1350-1992* (1992) Victor Hovingin *Vaasa 1852-1952* (årtal) sekä erinäisten lehtileikkeiden kautta.

Historiallisen kartta-aineiston analysoinnin avulla on pystytty muodostamaan kuva alueen kehityksestä aina 1700-luvulta tähän päivään. Täten syntynyt tieto esitetään raportissa helppoluisten kaavioiden avulla.

Villan rakennushistorian ymmärtämisen kannalta on saatavilla olevan piirustusaineiston tutkiminen ollut kovin antoisaa. Alkuperäiset rakennuspiirustukset ovat ilmeisesti kadonneet aikojen saatossa, mutta Villan uumajalaisen arkkitehdin J. A. Linderin jälkeensä jättämistä kokoelmista löytyi Ruotsin Västerbottens museumin avustuksella julkisivuluonnos, josta ilmenee jotain kohteen alkuperäisluonteesta, joskaan rakennusta ei aivan sen mukaan rakennettukaan. Villaa koskevat palovakuutusasiakirjat Kansallisarkiston kokoelmissa ovat tuoneet osin hyvinkin seikkaperäistä tietoa pihapiiriin kuuluvista rakennuksista ja Villan si-

sätiloista vuonna 1856. Vaasan kaupungin keskusarkistossa säilytettävä kohdetta koskeva piirustusaineisto 1880-luvulta eteenpäin täydentää kuvaa Villan alkuperäisasusta ja kertoo Villan eri muutosvaiheista 1930-luvun lopulle saakka.

Hietalahden Villan eri vaiheita ja sen säilyneisyyttä ja vuosien saatossa kehittyneitä suhteita ympäristöön on analysoitu vertailemalla arkkitehtipiirustuksia, kohdetta esittävää vuonna 1857 tehtyä litografiaa, korjaushankkeiden kustannusarvioita, korjauskertomuksia ja eri aikoina otettuja valokuvia nykytilaan. Säilyneisyyden ja nykytilan arviointi on tehty silmämääräisesti ilman rakenneavauksia.

1.2. Bragen ulkomuseo

Bragen ulkomuseo on selvitystä varten inventoitu silmämääräisesti paikan päällä, mutta muuten selvityksessä nojataan pääasiassa Pohjanmaan museon Minna Turusen toimesta vuonna 2013 tekemään inventointiin ja sen kuvaus- ja arvottamistietoihin.

1.3. Kulttuurihistoriallinen arvottaminen

Selvityksessä on kenttä- ja arkistotyön kautta kerätyn tiedon pohjalta luotu kuva alueen historiallisesta luonteesta ja sen ominaispiirteistä. Tämä työstetty tieto alueen kulttuurihistoriallisesta kontekstista toimii pohjana sen kulttuurihistorialliselle arvottamiselle. Arvottaminen nousee kohteiden – eli ympäristöjen, rakennusten ja maiseman – säilyneisyyden ja historiallisen luettavuuden arvioinnista.

Kohteiden arvottamisessa on noudatettu Museoviraston ohjeita. Arvojen kuvailussa nojataan Ruotsin Riksantikvarieämbetetin teoksessa *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* (A. Unnerbäck, 2012) selittämään arvottamismenetelmään. Arvottaminen on tehty yhdessä selvitystyötä ohjanneen työryhmän kanssa.

Kulttuurihistorialliset arvot voivat olla luonteeltaan kahdenlaisia: joko todistuksellisia dokumenttiarvoja tai kokemuksellisia arvoja eli ympäristön laatuun vaikuttavia ominaisuuksia.

Todistusarvot ovat historialliseen tietoon perustuvia ominaisuuksia. Kohde itsessään toimii historiallisena lähteenä tai dokumenttina. Se on siten arvokas siksi, että kantaa historiallista tietoa, esimerkiksi rakennushistoriasta, rakennustekniikasta, arkkitehtuuri-, yhteiskunta-, sosiaali-, henkilö- tai teollisuushistoriasta. Kohteella osoitetaan olevan rakennushistoriallista tai historiallista arvoa esimerkiksi siksi, että antaa edustavan kuvan seudun kulttuurihistorialle luonteenomaisesta tai erikoislaatuisesta piirteestä. Tai siksi, että se liittyy luontevasti ympäröivään kulttuurimaisemaan. Kohde voi olla merkittävä tulkittaessa historiallista kehitystä tai sen voi osoittaa rakennustaiteellisesti tai –tekniisesti vaikuttaneen ympäristön rakentamiseen.

Kokemuksellisiin arvoihin lasketaan kohteen esteettiset ja yhteisöllisesti tärkeät arvot, kuten arkkitehtoniset ja taiteelliset arvot ja ajan kulkua ilmentävä patina, sekä maisemallinen/ kaupunkikuvallinen arvo, identiteetti-arvo, jatkuvuusarvo, perinne-arvo ja symboliarvo. Kokemukselliset arvot luovat ”hyvää elinympäristöä”.

Kohteen merkityksen muodostamiseksi työsketään näitä kohteen yllä kuvailtuja perusarvoja suhteessa sen kontekstiin. Perusarvoja voi korostaa tai heikentää erityyppiset yleiset määreet, jotka eivät toimi itsenäisesti mutta on liitettävissä perusaiheisiin. Näihin kuuluu esimerkiksi laatu, autenttisuus, pedagoginen arvo/luettavuus, harvinaisuus ja edustavuus. Kohteiden kokonaisvaltaista kulttuurihistoriallista arvoa tarkastellaan myös maantieteellisesti ja suhteutetaan sitä kautta alueellisesti oikeaan tasoon: paikalli-

”Totikivi” Hietalahden puistossa Villan kaakkoispuolella. Tasapintaisen kiven ääressä on vietetty iltoja ja kohotettu maljoja niin Runebergin, kuin monen muun 1800-luvun kulttuuripersoonan kanssa. (toukokuu 2014)

nen, maakunnallinen ja valtakunnallinen taso

2. SIJAINTI JA KOKONAISUUS: KUVAILU JA KOHTEET

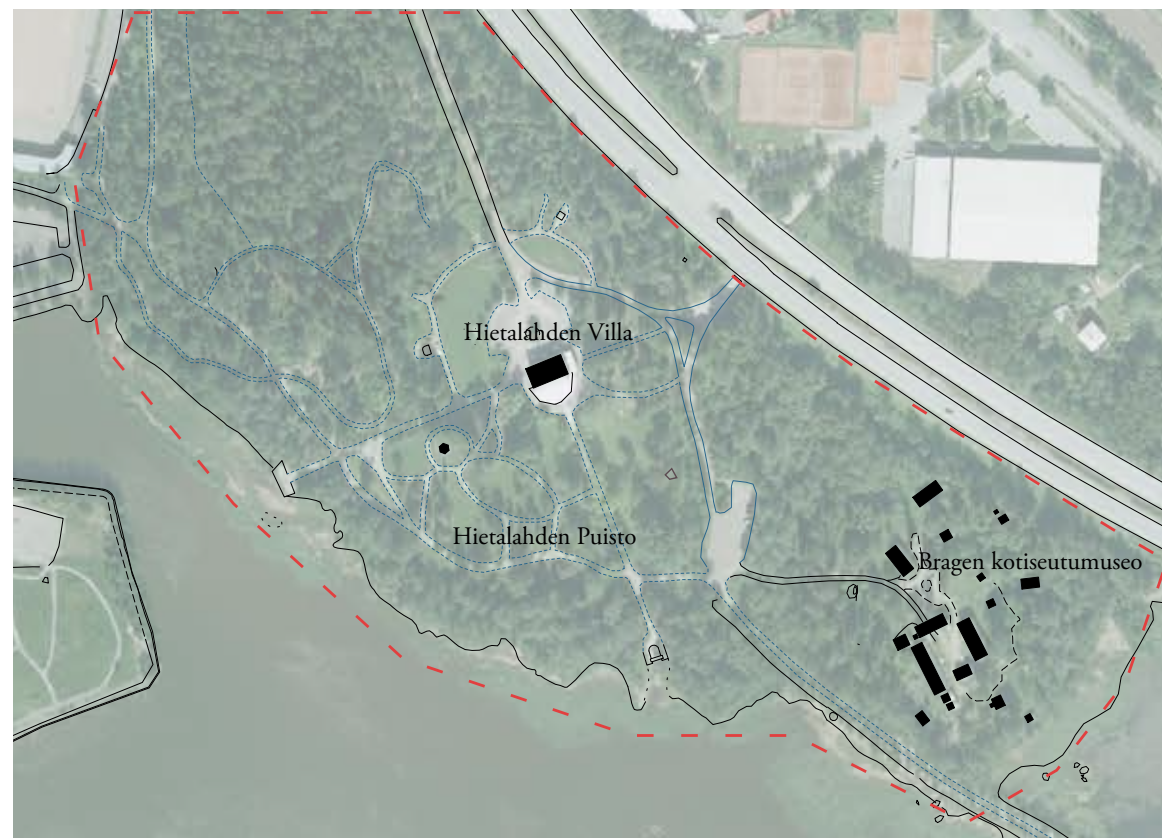
Selvitysalue muodostuu Vaasan kantakaupunkialueen eteläpuolella rannassa sijaitsevasta puistoalueesta, jota pohjois-itä-akselilla rajaa Valtatie 3:n moottoritie, länsi-pohjoispuolella Vaasan pesäpallostadion sekä Kustaanlinnanpuisto, ja joka muilta osin rajautuu Eteläiseen kaupunginlahteen. Ohessa olevasta kartta-kaaviosta ilmenee alueen sijainti ja tarkat rajat.

Kaupungin suunnasta aluetta lähestytään luontevimmin joko Kauppapuistikon suuntaista Villalle vievää autotietä pitkin tai rantaviivaa seurailevaa ulkoilupolkua pitkin. Autotie päättyy Villan kohdalla, mutta kevyen liikenteen reittejä pitkin pääsee alueelta itään Rantamaantielle moottoritien alitse kulkevan alkukuskusillan kautta ja etelän suuntaan pääsee jatkamalla rantapolkua pitkin Kuparisaareen ja Suvilahteen.

Alueella on kaksi rakennettua kohdetta, jotka molemmat ovat tärkeitä käsillä olevan selvityksen kannalta. Hietalahden Villa, joka on selvityksen pääkiinnostuksen kohteena, sekä useasta

Vasemmalla: inventointialueen sijainti Vaasan kantakaupungin kaakkoispuolella.
Alla: inventointialueen rajat

rakennuksesta koostuva Bragen ulkomuseo. Kolmanneksi kohdeeksi lukeutuu itse Hietalahden puisto ja sen rakenteet.

2.1. Alueen luonnehdinta

Hietalahden puisto jakautuu luonteeltaan toisistaan eriäviin osiin. Kaupunginpuolinen osuus koostuu tiheähköstä luonnontilaisesta metsästä havupuineen ja tyypillisine aluskasvustoineen, Villan pohjoispuolella alkaa hoidettu puisto istutuksiin ja nurmikenttineen. Villan eteläpuoliselta osalta se on lähes 180-vuotias historiallinen puisto, joskaan sen historiallinen ilme ei nykyisin täysin välitykään. Puistoa ja sen kaakkoispuolella sijaitsevaa kotiseutumuseota erottaa parkkialue ja lehtomainen metsäkasvillisuus. Puistoon kuuluu osittain säilyneen historiallisen puistorakenteen lisäksi Vaasan patsaasiin ja muistomerkkeihin listautuva nk. Totikivi, sekä miniatyyrimaiset Vaasan kaupungin ystävyyspuistot.

Aluetta leimaa osin eteläisen kaupunginlahden ranta, osin moottoritien läheisyys. Puiston läpi kulkevat kävely- ja muun kevyen liikenteen reitit pysyttelevät rannan tuntumassa, mahdollisimman kaukana moottoritien melusta. Alueen eteläkärjessä sijaitseva **Bragen ulkomuseo** perinteistä pohjalaiskulttuuria edustavine pihapiireineen jää vielä tätäkin ahtaammin moottoritien ja vesialueen väliin. Hyvin huolletuista seudulle tyypillisistä ja autenttisen kokonaisuuden muodostavista museorakennuksista huolimatta moottoritien läheisyyttä on vaikea olla huomaamatta.

Hietalahden Villan nykyasuun on kerrostunut tyylipiirteitä eri aikakausilta. Joskin sen ulkoasu on aikojen saatossa kokenut suuriakin muutoksia, ovat sen empirekauden rakennusvaiheen tietyt peruseräpäteet silti säilyneet tunnistettavassa muodossa. Rakennuksella on yhä sen alkuperäinen ankarahko symmetrinen olomuoto ja on massaltaan ja yleismuodoltaan lähes yhtä juhlaavan ryhdikäs kuin alun perinkin. Villalle kaupungin suunnasta johtava kohtisuora puiden reunustama tie tukee voimakkaan perspektiivivaikutelmansa kautta rakennuksen monumentaalisuutta. Puiston puolelta tarkasteltuna sen ilmettä puolestaan dominoi sen funkkistyyliä tapaileva ravintolasali, antaen ymmärtää

kohteessa vietettävän useinkin iloisia juhlia.

Historiallisen puiston osittain säilyneet voimakkaat ja pitkät nä-

Villa kuvattuna etelään vievältä pääkäytävältä, (toukokuu 2014)

kölinjat Villalta merelle sekä sen vanha korkeaksi kasvanut puusto ovat tärkeä osa kokonaisuuden luonnetta.

2.2. Suojelutilanne

Hietalahdenpuiston alueen viimeisin asemakaava on Helsingissä Keisarillisessa senaatissa 7.10.1913 hyväksytty asemakaava nro 11. Kyseinen alue on osoitettu puistoksi villarakennuksineen. Kaavan voi katsoa vanhentuneeksi.

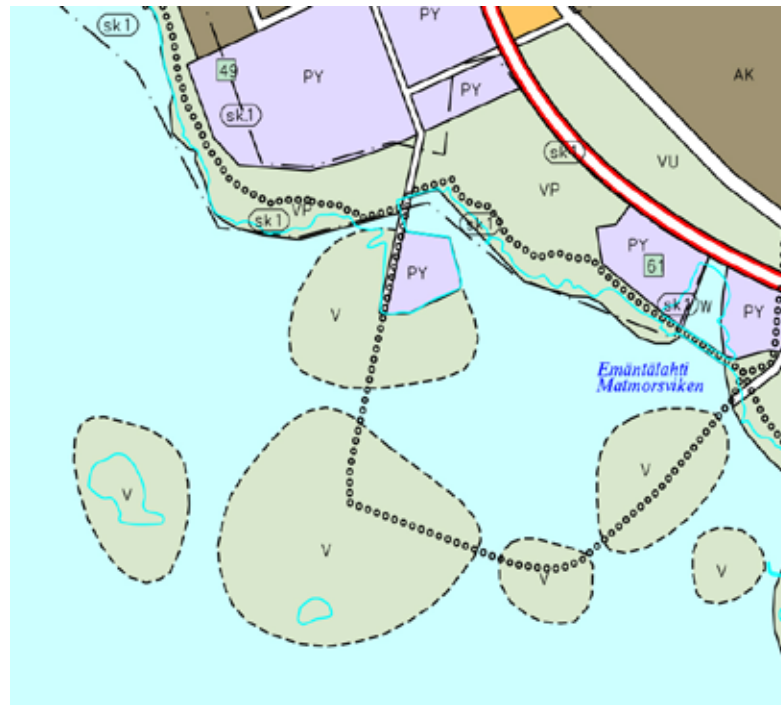
Alueella on voimassa ympäristöministeriön 8.11.1995 vahvistama Vaasan keskustan osayleiskaava.

Kaupunginvaltuuston 13.12.2011 hyväksymässä Vaasan yleiskaava 2030:ssa alue on pääosin osoitettu Kulttuuriympäristön kannalta valtakunnallisesti arvokkaaksi alueeksi (sk1). ”*Rakennusperintöä vaalitaan pitämällä alue tarkoituksenmukaisessa käytössä. Alueella oleva rakennustaiteellisesti tai kulttuurihistoriallisesti arvokas rakennuskanta säilytetään. Alueelle rakennettaessa tai aluetta muulla tavoin muutettaessa huolehditaan sen erityisten arvojen säilymisestä. Alueella tulee hakea MRL:n 128 ja 127 §:n mukainen maisematyölupa ja purkulupa.*”

Hietalahden puisto kuuluu valtakunnallisesti arvokkaaseen ra-

Aluetta koskeva ote Vaasan keskustan osayleiskaavasta vuodelta 1995.

Laitimmaisena vasemmalla: Alueen asemakaava vuodelta 1913. Vieressä vasemmalla: Aluetta koskeva ote Vaasan yleiskaava 2030:sta vuodelta 2011.

kennettuun kulttuuriympäristöön ”Vaasan rantapuistovyöhyke julkisine rakennuksineen.”

2.3. Nykytilanne ja tulevaisuus

Kaupunginhallitus on osana kaupungintalouden tasapainotusohjelmaa päättänyt myydä Hietalahden Villan ilman asemakaavaa.

Alue kuuluu kuitenkin keskussairaala-alueen asemakaava-alueeseen, jonka kavasuunnittelu on tällä hetkellä työn alla.

Asemakaavamuutoksen tavoitteena on sairaala-alueen laajentamismahdollisuuksien tutkimisen lisäksi Hietalahden Villan sekä Bragen alueen asemakaavoittaminen 19.11.2012 hyväksytyn Vaasan yleiskaavan 2030 pohjalta. Suunnittelun tavoitteena on säilyttää puisto- ja lähivirkistysalueilla nykyisenlainen luonnonmukaisuus maisemarakenneselvityksen mukaisella tavalla.”¹

Villa kuvattuna lounaasta (elokuu 2014)

¹ Osallistumis- ja arviointisuunnitelma: Asemakaavan muutos, Kaava nro.989. Keskussairaalan alue sekä Hietalahden Villan ja Bragen alue

3. HIETALAHDEN PUISTON VAIHEET

3.1. Yksityiskäytössä 1830-luvulta 1880-luvulle

3.1.1. Puiston perusti F.G. Sanmark 1830-luvulla

Vuoteen 1835 selvitysalue muodostui kauniiksi kehitun Tackholmenin niemestä joka Klemetsön kylän eteläkärjessä kasvoi luonnontilaista rantametsää. Ainut alueella sijainnut rakennus lienee ollut niemen eteläkärjessä sijaitseva ranta-aitta.² Alue kuului vuonna 1800 Klemetshemin päätilasta lohkaistuun Sandvikin uudistilaan, jonka rakennukset sijaitsivat suunnilleen nykyisen Lastenkodinkadun ja Pitkänkadun kulmauksessa. Sandvikin tila jaettiin Sandvikin veljesten kesken ja Simon Mattson Sandvikin osuuteen kuului juuri Villan nykyinen alue.

Vuonna 1835 Vaasan kaupunginlääkäri F.G. Sanmark vuokrasi tämän Sandvikin tilaan kuuluneen alueen ja aloitti huvilapuiston rakentamisen. Sanmark oli innokas puutarhanhoidon harrastaja ja tuotti Keski-Euroopasta asti erikoistaimia puistoaan varten. Tiettävästi hänellä oli Hietalahdessa myös kasvihuone jossa hän itse kasvatti siemenestä erilaisten harvinaisten puiden taimia. Lääkärintoimensa ohella hän hoiti Vaasassa kaupunginpuutarhurille kuuluvia tehtäviä.³

1840-luvun puoleen väliin mennessä oli Hietalahden puisto siis aluillaan: kuusimetsäinen niemi oli raivattu puistomaiseksi alueeksi, jolle oli istutettu mm. lehmuksia, strobus-mäntyjä ja valkopyökkejä. Vuonna 1843 Sanmark muutti pois Vaasasta ja möi lainan kiinnityksenä omistukseensa saaman tilan hovioikedenasessori Carl Johan Boylelle.

Tällöin alueella sijaitsi puistoistutusten lisäksi Sanmarkin itselleen rakennuttama leivintupa- ja asuinrakennus sekä pitkä talousrakennus, jotka yhdessä muodostivat kolmelta puolelta umpinaisen, katetulla solalla yhdistetyn pihapiirin. Toisella puolella nykyistä Villalle vievää tietä sijaitsi lisäksi panimorakennus.⁴ Ra-

Kaavio esittää alueen Sanmarkin aikaisen rakennuskannan noin vuosilta 1835-1845. Villaa ei tällöin vielä ole. Vesiraja on huomattavasti nykyistä ylempänä.

² Hallasmaa 1981

³ Sundqvist, Järvinen, Hietamäki 1992 sekä Piispala 2002

⁴ Hallasmaa 1981, palovakuutusasiakirjat

kennusten voinee olettaa noudattaneen alueelle tyypillistä talonpoikaista rakennusperinnettä.

Tilan pellot ja niityt sijaitsivat nykyisen jalkapallostadionin ja moottoritien liittymäsilukoiden paikkeilla.

3.1.2. Villan rakennutti C. J. Boy 1840-luvulla

Boy jatkoi Sanmarkin aloittamaa viherrakentamista ja, mikä huomattavinta, hän rakennutti itse huvilan.

Hallasmaa kuvailee käsikirjoituksessaan miten Boy lisäksi rakennutti huvilan yhteyteen kaksi punamullattua siipirakennusta, nk. itäisen ja läntisen flyygelin. Viimeksi mainittu lienee ollut aikaisemmin Sanmarkin panimona toimineen rakennuksen laajennus. Myös Sanmarkin asuinrakennus laudoitettiin ja punamullattiin. Boy hallinnoi Hietalahden huvilaa kuin maakar-tanoa, tilalla oli useita hevosia, parikymmentä friisiläislehmää, palkollisia ja kaksi torpparia. Mainittujen rakennusten lisäksi alueella oli myös muita maatalouteen liittyviä rakennuksia, kuten esimerkiksi riihi. Villaa onkin ajoittain kutsuttu nimellä Sandviks Herrgård (Hietalahden kartano).

Karttojen mukaan sivurakennukset eivät ole sijainneet täysin symmetrisesti päärakennukseen nähden, muodostaen siten kartanolle tyypillisen cours de honneurin, vaan sijoittuvat vapaammin päärakennuksen pohjois-, eli talouspuolelle.

Täytyy pitää mielessä, että Villan pääjulkisivu on alun perin ollut merenpuolelle viettävä puoli. Kulkeminen on tapahtunut vesitse ja Villa on arvokkaana komeillut mäen laella, lehmuspuistikon päässä (vanhaan) Vaasaan vievän laivaväylän varressa. Näihin aikoihin oli Emäntälahti vielä täysin veden alla ja Villa oli siis kolmelta puolelta meren ympäröimä. Puiston alue sijoittuikin ainoastaan Villan eteläpuolelle, pohjoispuolella sijaitsi talousrakennukset ja joitain pienehköjä peltotilkkuja, loppu oli metsän peitossa.

Alue Villan rakennuttajan Boyn aikaan noin vuonna 1850.

Vuoden 1855 Vaasan kaupunkikaavasta ilmenee paikalla sijainneiden rakennusten sijoittelu Villan pohjoispuolelle, sekä puiston aikaisin käytäväverkosto. (MA)

Vuoden 1907 kaavassa näkyy yhä kivetty ruutanalampi nykyisen Bragen parkkipaikan kohdalla. Villan länsipuolella on tilapäinen tanssilavarakennelma. (MA)

J.A. LINDER (1783-1877)

Ruotsalainen Johan Anders Linder oli päätoimeltaan Uumajan maalaisseurakunnan apulaispappi, mutta hän oli myös itseoppinut arkkitehti ja kuuluu aikansa huomattavampiin uumajalaisiin arkkitehteihin. Lisäksi hän oli myös tunettu paikallishistorioitsija, säveltäjä, kirjailija, murretutkija, kasvitieteilijä ja huonekalupuuseppä - siis jonkinlainen 1800-luvun yleisnero.¹

1 Hallasmaa 1981

Vasemmalla: Linderin suunnittelema Baggböle herrgård Uumajassa, rakennusvuosi 1846. (kuva: <https://jbsaint.wordpress.com/2013/10/page/2/>, 7.8.2014)

Alla: Linderin suunnittelema Dalkarså herrgård niinikään Uumajassa, rakennusvuosi 1849. Molemmat on suojeltu ruotsalaisella rakennussuojelulalla Lagen om byggnadsminne. (kuva: <http://www.dalkarsaherrgard.se/>, 7.8.2014)

3.1.3. Hietalahden Villasta tuli suosittu kesäravintola 140 vuotta sitten

Vaasan kaupunkipalon jälkeen uusi Vaasa kaavoitettiin rakennettavaksi Klemetsön kylän maille. Senaatti oikeutti kaupungin pakkolunastamaan kaikki kylälle kuuluvat maat, myös Hietalahden Villan alueen. Boy perikuntineen sai kuitenkin 25 vuoden vuokraoikeuden tilaan. Vuodesta 1857 sivurakennukset oli vuokralla perheille Strengell, Hultin ja Tegengren, alkuun asuintaloina, myöhemmin kesähuviloina. Itäinen siipi olikin tunnetun kirjailijan Jacob Tegengrenin syntymäkoti.

Boyn kuoltua vuonna 1868 tila siirtyi tämän vävyllä Alfred Wasstjernalle, joka jatkoi sivurakennusten vuokra-sopimuksia ja vuokrasi vuonna 1874 päärakennuksen alakerran kellarimestari Holmbergille kesäravintolaksi.

Vuokrasopimus kaupungin kanssa päättyi vuonna 1880, jolloin huvilaelämä Hietalahden Villan alueella tuli lopullisesti päätökseen. 1880-luvulla muutoin alkoi Hietalahden eteläpuolisten Kupari- ja Ahvensaaren rantojen rakentaminen kaupunkilaisten kesähuviloilla. Myös Villan alueen entiset kesävuokralaiset löysivät täältä itselleen uudet huvilan paikat.⁵

5

Sundqvist, Järvinen, Hietämäki 1992

3.1.3.1. 1800-Luvun huvilakulttuuri

Eija Piispalan mukaan 1890-luvulta vuosisadan vaihteen yli kuluta-aikaansa elänyt yläluokan huvilakulttuuri ja -ilmiö on saanut alkunsa juuri Pohjanmaan satamakaupungeissa. Näiden ulkosijat sijaittivat maankohoamisen takia usein kaukana itse kaupungeista, jolloin niihin syntyi jo 1700-luvun lopulla tarve pystyttää majoja, joita osittain käytettiin myös kesäasuntoina.

1700-luvun loppupuolella alkoi Ruotsin yläluokan perheet rakennuttaa itselleen saaristoon ja rannikolle kesähuviloita päästäkseen ylikansoitetuista ja hygienialtaan puutteellisista kaupunkikeskustoista kesäksi maaseudun rauhaan ja raikkaaseen ilmaan. Vanhimmat varsinaiset kesähuvilat on Vaasan seudullakin rakennettu jo 1700-luvun puolella. Vuonna 1799 tiedetään esimerkiksi hovioikeudenpresidentille rakennetun Iskmon salmen rantaan suuri kesähuvila. Pohjanmaan rannikkokaupungeissa huvilarakentaminen yleistyi 1830-luvulla, kun se Etelä-Suomesa sai odottaa vuosisadan puoleen väliin.⁶

6

Piispala 2002

Laitimmaisena vasemmalla: Puistotarjoilua Villan kesäravintolassa viime vuosisadan vaihteessa. (PM)

Vasemmalla: Hietalahden Villalle tultiin alunperin vesitse. Laiturin kiviset osat ovat osin säilyneet meidän päiviimme. Etualan kivinen tukimuuri on nykyisin lähestulkoon täysin pusikon peitossa ja vesiraja on monta metriä ulompaa. Kuva luultavasti 1910-luvulta. (PM)

3.2. Kaupungin omistuksessa jo 130 vuotta: 1880-luvulta 2010-luvulle

3.2.1. Yksityinen huvilaelämä Villalla päättyy vuonna 1880

Hietalahden Villan siirryttyä kaupungin omistukseen vuonna 1880 päättyi sen historia yksityishuvilana. Sen silloin kuusi vuotta kestänyt ravintolakäyttö sitä vastoin jatkui ja kehittyi entisestään. Villan alueesta muodostui kaupunkilaisten keskuudessa erittäin suosittu ajanvietto- ja juhlapaikka. Puistoa ja huvilaa esiteltiin kernaasti myös kävijöille; se oli koko kaupungin ylpeys. Yksityisestä edustuspuutarhasta muodostui nopeasti kaupunkilaisten suosima julkinen olohuone, varsinkin valoisaan vuodenaikaan.

Kävelyretkien ja ravintolaseurustelun lisäksi Villalla vietettiin juhlavissa merkeissä muun muassa Vapun juhlaa.

3.2.2. Viime vuosisadan vaihde Villalla: teatteria ja musiikkia ruuan ja juoman ohella

Vuosisadan vaihteessa puistoon pystytetyssä suuressa teatteritellassa eri teatteriseururat vetivät esityksiinsä suuret yleisöt. Teatteriesitysten lisäksi puistossa vietettiin myös kansanjuhlia, joista suurimmat olivat Kansanvalistusseuran kahdeksannet laulu- ja soittojuhlat kesällä 1894, tasan 120 vuotta sitten. Laulujuhlat olivat erittäin suositut ja vetivät joinakin päivinä yleisöön jopa puolet Vaasan asukasluvusta, noin 5000 henkeä. Kunniavieraana oli Sakari Topelius ja esiintyjinä muun muassa Kajanus, Järnefelt ja Sibelius. Juhlia varten pystytettiin puistoon ajalle tyypilliseen tapaan väliaikaista juhla-arkkitehtuuria Villalle vievän juhlaportin ja esiintymislavan muodossa.

Nykyinen tie Villalle oli valmistunut juuri ennen juhlia. Vasabladetissa syyskuulta 1892 kerrotaan hiljattain päätetyn Kauppapuistikon jatkeen rakentamisen aloittamisesta. Villalle aikaisemmin vienyttä koivukujaa levennettiin kadun levyiseksi,

Ylhäällä: Hietalahdenpuistossa vuonna 1894 järjestettyjen suurten laulujuhlien tilapäinen esiintymislava. (PM)

Alla: Juhlia varten Kauppapuistikon päästä Villalle jatkuva koivukuja koristettiin lipuin ja puistoalueelle kuljettiin tilapäisen juhlaportin läpi. (PM)

jolloin läntisen puolen koivut kaadettiin. Kaupungin ruutukaava-alueelta vedettiin Villalle kohtisuoraan vievä tie, joka oli puילה reunustettu aina nykyisen Hesburgerin kohdalle saakka.

Villan ravintolatoimintaa pyöritti vuosisadan vaihteessa muun muassa tunnettu vaasalaisravintoloitsija ja hotellinjohtaja, kellarimestari Ernst sekä kellarimestari Avelin. Avelinin aikana teatteritoiminta muodostui kannattavaksi liiketoiminnaksi. Parantaakseen teatterin toimintatiloja hän rakennutti vuonna 1910 kesäteatterille sen entiset teltat korvaavan pysyvän rakennuksen.

Hietalahden ravintola- ja teatteritoiminta oli erittäin suosittua, ei pelkästään Vaasassa ja muualla Suomessa vaan myös Ruotsin puolella. Kaunista teatteria ainutkertaisen ihastuttavassa ympäristössä kehuttiin kaukaakin.⁷

Vuonna 1912 järjestettiin Hietalahden puistossa taas Laulu- ja musiikkijuhlat. Myös näiden juhlien esiintymislava oli huolella muotoiltu. Puistossa esiintyi myös vierailevia sirkusryhmiä ja siellä vietettiin joka kevät ylioppilaiden lakkiaisjuhlia.

Vuonna 1922 nykyisen puutarhapaviljongin paikalla ja siitä rantaan päin sijainnut kesäteatterirakennus paloi maan tasalle. Puisto oli näihin aikoihin muuttunut jo paljon Boyn ajalta. Vuoden 1913 kaavasta ilmenee kuinka puisto oli tässä vaiheessa saanut uuden ulkomuodon koko alueen kattavine käytäväverkostoineen, mikä paremmin palveli herrasväen ajanmukaista käyskentelykulttuuria. Ruutanalampi on tässä vaiheessa täytetty umpeen ja ympyräaiheet kadotettu.

3.2.4. Villaa laajennetaan 1930-luvulla, hauskanpito jatkuu sotien jälkeenkin

Vuosina 1938-39 Vaasan kaupungissa suoritettiin erikoisen monia suuria rakennus- ja korjaustöitä. Elettiin pula-aikaa ja kaupunki tarjosi hätäaputyötä rakennushankkeissa.⁸ Myös Villa peruskorjattiin näiden vuosien aikana ja avattiin lähes täysin uudessa asussaan yleisölle vappuna 1939. Saman vuoden syksynä alkoi kuitenkin sota, joka toi muutoksia Villan käyttötarkoituk-

seen, mutta ei niinkään jättänyt fyysisiä jälkiä itse rakennukseen. Villan ravintola toimi ulkomaisten vapaaehtoisjoukkojen ruokalana ja yläkerran tilat oli puolustusvoimien käytössä.

Puiston pensaisto ja aluskasvillisuus koki kuitenkin kovia kun saksalaisosastot vuonna 1941 astuivat maihin Vaasassa ja laidunsivat suuria ardennerhevosiaan ja muulejaan Kustaanlinnan ja Hietalahden puistoissa koko kesän.⁹

Sodan jälkeen kesäravintolatoiminta musiikkiesityksineen kuitenkin jatkoi entisellään ja jopa entistä vilkkaammissa merkeissä. Villa oli kaupunkilaisten suuressa suosiossa 1960-luvun loppupuolelle saakka.¹⁰

9 Sundqvist, Järvinen, Hietämäki 1992

10 Sundqvist, Järvinen, Hietämäki 1992

Kesäteatteri vuodelta 1910 laiturilta kuvattuna. Villa häämöttää kuvassa vasemmalla. (PM)

7 Nylund 1998

8 Hoving 1956

3.2.5. Moottoritie muuttaa 1960-luvun lopulla puiston edellytykset aiempaa epäsuotuisemmiksi

Villan suosio laantui lähes täysin 1960-luvun lopun moottoritie-hankkeen myötä. Moottoritien rakentaminen Hietalahden puiston läpi tuhosi osan yli satavuotiaasta puistosta ja muutti kauniin virkistysalueen luonteen melullaan, laajoilla turvavyöhykkeillään ja alikulkujärjestelyillä. Suosion lopahdettua jäi ravintolatoiminta kannattamattomaksi ja lakkautettiin lopullisesti vuonna 1972. Tämän jälkeen Villa on ajoittain seissyt tyhjillään pidempiäkin aikoja. 1990-luvulla Villalla kuvattiin televisio-ohjelmaa. Nykyisin sitä vuokrataan juhla- ja muuksi kokoustilaksi. Erinäköiset suunnitelmat Villan tulevaisuudesta ovat sivuttaneet toinen toisensa - jopa sen purkamista on harkittu - minkään niistä kuitenkaan toteutumatta. Villa on jo kauan jäänyt vaille tarkoituksenmukaista hoitoa ja ylläpitoa.

Hietalahden puistoon on 1900-luvun toisella puoliskolla tehty lisäyksiä ja muutoksia. Puisto on ollut kaupunginpuutarhurin hoidossa aina siitä lähtien kun vuonna 1884 sellainen virka Vaasaan perustettiin. Hävinnyttä puustoa on täydennetty, esimerkiksi 1950-luvulla poppeleilla ja 1960-luvulla havupuilla. 1980-luvulla perustettiin Villan pohjoispuolelle miniatyyrimaiset ystävyyskaupunkipuistot Pärnulle ja Uumajalle. Nämä eroavat luonteeltaan täysin historiallisesta puistosta. 1990-luvulla myös historialliseen puistoon on tehty muutoksia, lähinnä tiettyjen tärkeiden elementtien palauttamiseksi. Muun muassa on läntisen kujan varteen istutettu pihlajia ja itäisen kujan varteen tervaleppiä. Puiston lounaisosaan on istutettu lehtikuusia historiallisesta esikuvasta eriävään tapaan.

Vuoden 2008 asuntomessuja varten Hietalahden puistoa kunnostettiin laajemminkin. Istutuksia uusittiin ja puistoon tuotiin uusia elementtejä. Kesäteatterin entiselle paikalle tuotiin pieni huvimaja, valaistusta uusittiin, penkkejä lisättiin ja Villalta etelään vievän kujan päähän luotiin pieni lammen kaltainen vesiaihe rakentamalla kapean poukaman yli kaarisilta kävelijöille.

Ilmakuva vuodelta 1965 havainnollistaa moottoritien rakentamisen vaikutukset Hietalahden puiston alueeseen. Moottoritie vedettiin puiston läpi jättäen osan historiallisesta puistosta alleen, osan jäädessä tien toiselle puolelle. Puiston rauhallinen tunnelma rikkoutui liikennemelun myötä. (kuva: Vaasan kaupungin kaavoitus)

4. PUISTOSSA SIJAINNEITA RAKENNUKSIA

Hietalahden puistossa sijaitsee nykyisin puiston pientä huvimajaa ja Bragen ulkoilmamuseota lukuun ottamatta ainoastaan itse Villan rakennus. Kuten yllä jo kävikin ilmi, on Villa kuitenkin aikaisemmin ollut osa suurempaa kokonaisuutta, jossa se on toiminut päärakennuksena, mutta jossa lisäksi on ollut kolme muuta asuinrakennusta ja useampia erikokoisia talous- ja muita rakennuksia sekä aivan Villan pihapiirissä, että keskempänä puistossa ja esimerkiksi rannan välittömässä läheisyydessä.

Huvila-aikaisten rakennusten ulkomuodosta on valitettavasti säilynyt kovin vähän tietoa. Karttakaavioiden ja palovakuutusasiakirjojen ansiosta pystymme kuitenkin melko hyvin määrittelemään eri rakennusten käyttötarkoitukset ja paikantamaan niiden sijainnit alueella.

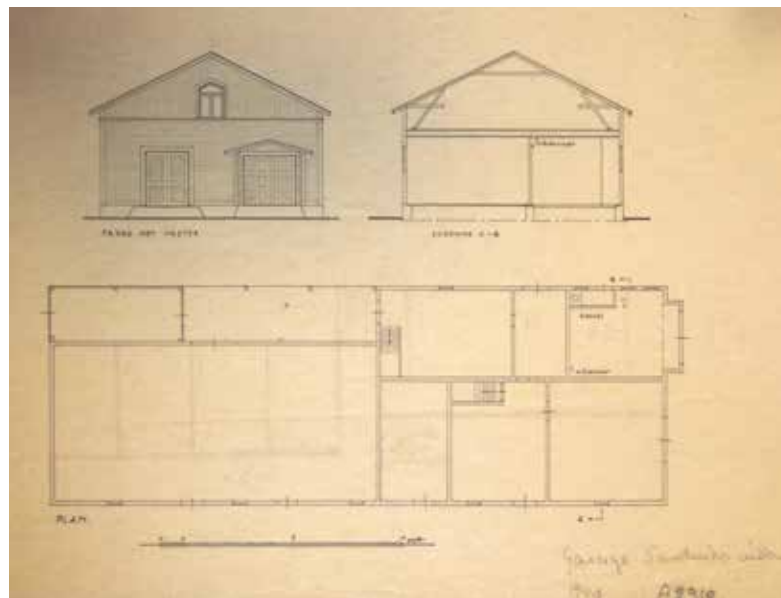
Boy otti Sanmarkin rakennuttaman asuinrakennuksen käyttöön ja rakensi lisäksi useita maatalousrakennuksia. Boylla oli tilallaan kaksi kalastajatorpparia, joista toinen asui Hietalahden rannassa, tarkkaa torpanpaikkaa ei pysty määrittelemään. Vuoden 1855 kartasta päätelleen se sijaitsi otaksuenkin suunnilleen Pesäpallostadionin kohdalla, sen aikaisen varsinaisen Hietalahden pohjukassa. Tuvasta on säilynyt valokuva.¹¹

Viime vuosisadan vaihteen ja 1900-luvun julkisen omistuksen kauden rakennuksista onkin säilynyt enemmän asiakirjoja. Ravintolatoiminnan henkilökuntarakennuksen tarkka sijainti nykyisen moottoritien kohdalla on tiedossa ja sen ulkoasu selviää säilyneistä piirustuksista. Kivilaiturin nokassa sijainneesta uima-huoneesta on myös säilynyt piirustuksia.

Kesäteatterin jugend-arkkitehtuuria valottavat yhtälailla monien aikalaiskuvien lisäksi arkkitehtipiirustukset.

Ravintolahenkilökunnan rakennus 1880-luvulta purettiin 1960-luvulla moottoritien alta. (PM)

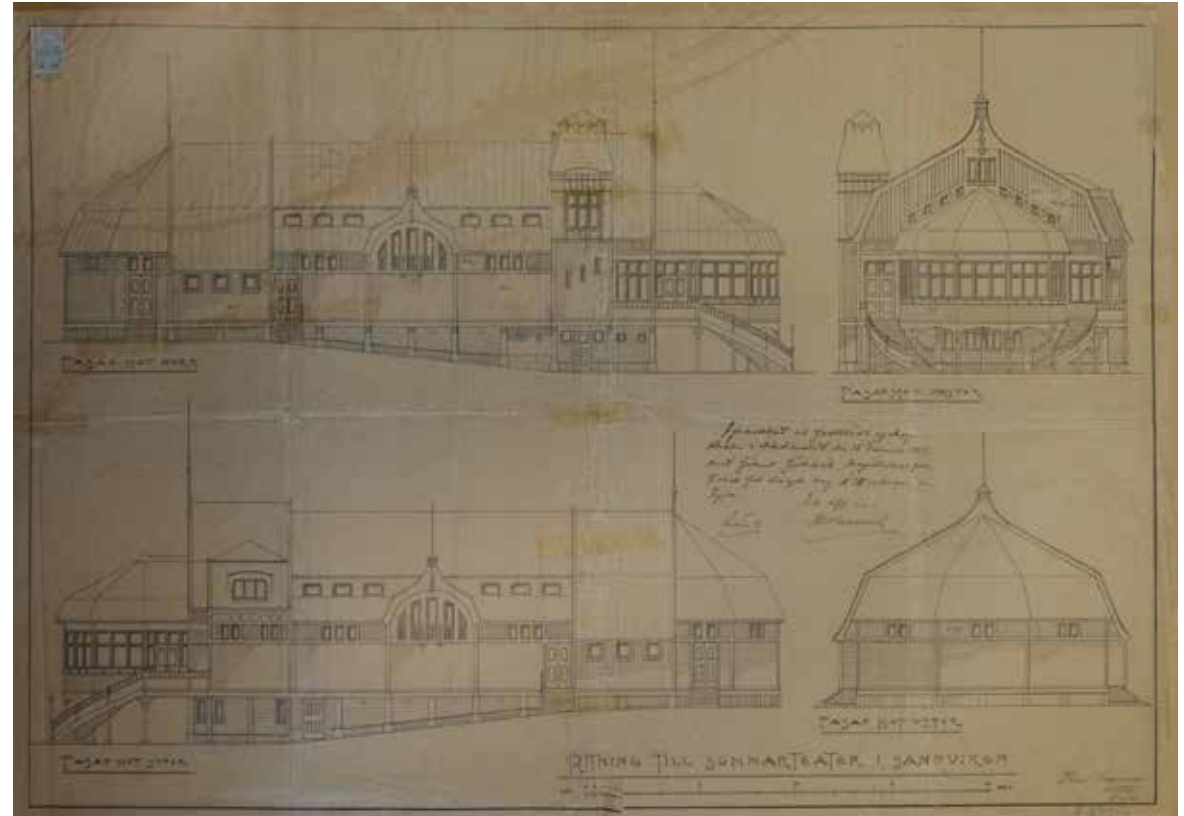

Henkilökunnan rakennuksen yhteyteen rakennettiin vuonna 1940 autotalli. (Piirustukset Vaasan kaupungin keskusarkistossa)

11 Clemetsöbladet 5/1970

WASA, Sandviken - WASA, Hietalahti.

Yllä vasemmalla: Teatterirakennus näkyi komeasti kaupunginlahdelle (PM)

Yllä oikealla: Julkisiviltaan huolella työstetyn jugedtyylisen kesäteatterirakennuksen suunnitteli silloinen kaupunginarkkitehti Thor Lagerroos. (Piirustukset Vaasan kaupungin keskusarkistossa)

Alla oikealla: Läntisen laiturin yhteydessä sijaitsi vuodesta 1865 lähtien sauna, joka mitä ilmeisemmin oli yleisökäytössä aina 1900-luvulle saakka. Saunasta pääsi laiturin kautta suoraan mereen vilvoittelemaan. (Piirustukset Vaasan kaupungin rakennusvalvonnan arkistossa)

5. HIETALAHDEN VILLAN RAKENNUSINVENTOINTI

5.1. Rakennus- ja muutoshistoria

5.1.1. Villan alkuperäinen ulkoasu

Villan rakennusajaksi pystyy rakennuksen uumajalaisen arkkitehdin Johan Anders Linderin päiväkirjamerkintöjen pohjalta vahvistamaan vuodet 1845-1946.¹² Alkuperäisiä piirustuksia ei ole säilynyt Vaasan kaupungin arkistoissa, mutta selvityksen yhteydessä löytyi Linderin luonnosmainen julkisivupiirustus Uumajan yliopiston tutkija-arkistosta. Päiväämätön piirustus on merkitty tekstillä *ass. Boys hus i Wasa*.

Päiväkirjamerkintöjen pohjalta tiedetään myös Linderin vuonna 1946 vierailleen Vaasassa katsomassa vastavalmistunutta taloa.¹³ Yhdistelemällä eri lähteistä löytyvää tietoa pystyy rakennuspiirustusten puuttumisesta huolimatta muodostamaan jonkinlaisen kuvan Villan alkuperäisestä ulkomuodosta. Vertaamalla Linderin julkisivupiirustusta toiseen kohteesta olevaan kuvälähteeseen, J. A. Linderin ja poikansa Theodorin vuoden 1946 Vaasan käyntinsä yhteydessä luonnostelevansa litografiaan, joka on päivätty vuodelle 1850, pystyy heti huomaamaan niiden eroavaisuudet. Litografia esittää Villan juhlanan monumentaalisena kivikartanona meren äärellä kohtisuoran lehtikujan päässä kukulan laella.

Arkkitehdin laatimassa luonnospiirustuksessa rakennuksen merenpuolista pääjulkisivua jäsentää keskirisaliitti fronttoonilla, eli päätykolmiolla, jossa suurehko lunetti-ikkuna. Risaliitin pohjakerroksen edessä on loggiamainen katettu terassi, jonka sileät doorilaiset pilarit kannattelevat toisen kerroksen parvekettä. Litografiasta päätellen risaliittia ei koskaan toteutettu, sitä vastoin loggia parvekkeineen näyttäisi molemmissa kuvissa olevan yhdenmukainen. Molemmista kuvista voi päätellä villan olleen alkujaan revetoitu, eli kalkkilaastilla sileäksi rapattu kivisen vaikutelman vuoksi.

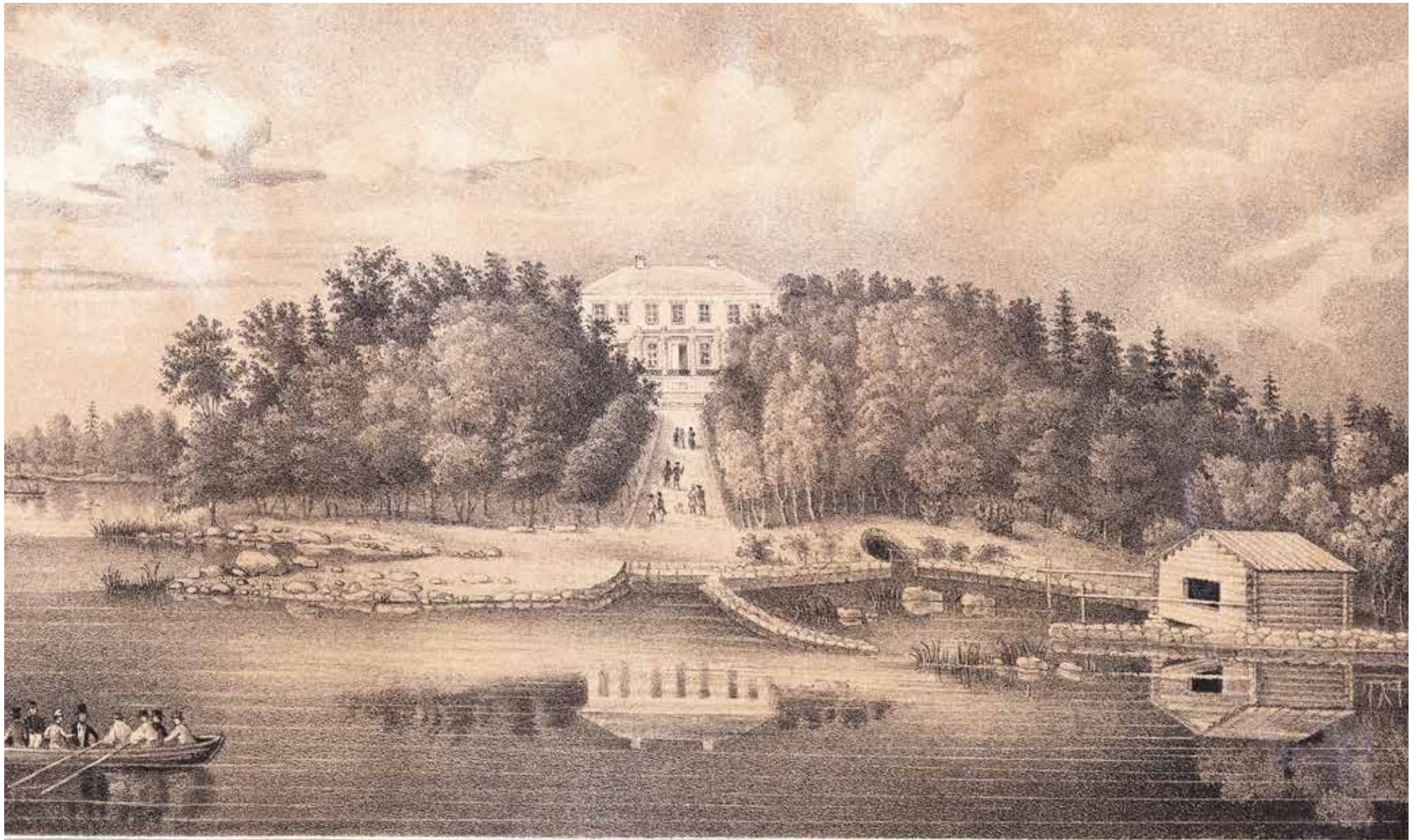

Villan tutkimuksessa aikaisemmin tuntematon arkkitehti J.A. Linderin julkisivuluonnos 1940-luvun puolesta välistä löytyi selvitystyön yhteydessä Uumajan yliopiston tutkija-arkistosta. (Kuva: <http://www.foark.umu.se/samlingar/arkiv/40a/profana-byggnader>, 12.5. 2014)

Seuraava sivu: J.A.Linderin ja poikansa Theodor Linderin vuonna 1950 laatima litografia esittää Hietalahden vastavalmistunutta Villaa. Näkymä kaupunkiin (Vanhaan Vaasaan) vievältä veneväylältä Villan eteläpuolella. (PM)

12 Nylund 1998

13 Lehtikanto 1981

palen et. Litho, del. 1850.

SANDVIKENS

En. H. E. L. L. L.

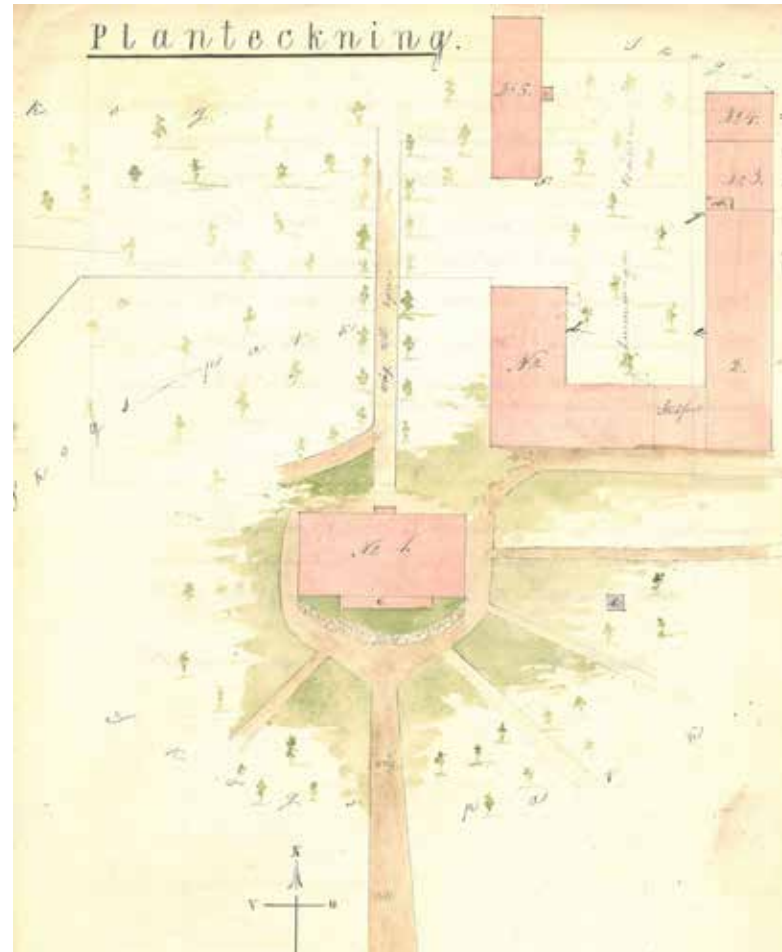
Luonnospiirustuksessa, joka on yksityiskohdiltaan seikkaperäisempi, jakaa leveähkö yläkerran ikkunarivin alareunaa noudatteleva kerrosnauha julkisivun horisontaalisuunnassa kahteen osaan. Talon julkisivuun räystään alapuolelle muodostuu matala ullakkokerrosvyöhyke, joka rajautuu profiloidulla vaakalistalla seinäpintaan. Kerroksessa on yksinkertaiset ullakkoikkunat.

Pääjulkisivua artikuloi luonnoksen mukaan seitsemän ikkuna-akselia, joista kaksi molemmin puolin risaliittiä ja itse risaliitissä kolme. Alakerran sivuikkunat ovat kuusiruutuiset. Keski-risaliitissä puolestaan on segmenttikaariholvatut ikkunat, joiden sivulistoitus muodostuu ikkunan yläosan holvikaaria kannattelevista sileistä pilastereista. Keskimäinen lienee lasiovi. Yläkerran ikkunat ovat kahdeksanruutuiset. Laitimmaisten ikkunoiden sivupuitteet kannattelevat sileäfriisistä entablaturia, keskellä puolestaan fronttoonia sileällä tymppanonilla. Parvekkeelle viettävistä ikkunoista arvatenkin ainakin keskimäinen lienee ranskalainen, eli avattava lasiovi.

Villasta on säilynyt palovakuutusasiakirjoja vuodelta 1852, joissa välittyy seikkaperäisempää tietoa sen rakennusosista ja -materiaaleista. Kaksikerroksisen Villan runko salvottiin kuusihirsistä, jotka saatiin paikalta kaadetusta metsästä. Rakennus lepää korkealla ”karkeaksi hakatulla” kivisokkelilla ja siinä on holvattu kellari. Rakennuksessa on aumakatto, jonka katemateriaalina on kattuhuopa ja siitä nousee symmetrisesti keskiakseliin nähden kaksi savupiippua. Ikkunat olivat kaksinkertaiset, niistä kaksi oli vale-ikkunoita. Asiakirjat vahvistavat julkisivun olleen kalkkilaastilla rapattu ja valkoiseksi kalkittu.

Palovakuutusasiakirjoista ilmenee myös verraten seikkaperäisesti Villan sisustus 1800-luvun vaihteessa. Talossa on muun muassa ollut 14 kaakeliunna, joista yläkerran salissa olevat olivat valkoisia ruotsalaisperäisiä uuneja, muut yksinkertaisempia. Yläkerrassa oli ranskalaiset tapetit, kuten myös yhdessä alakerran huoneessa. Sisäövet olivat ranskalaisia peiliovia ja ainakin saleissa oli pingotetut kangaskatot, lattiat olivat leveää kuusilankkua.

Vertaamalla mainittuja dokumentteja keskenään voi todeta, ettei Villaa ole alkujaan toteutettu siitä säilyneen julkisivuluonnoksen

Vuoden 1852 palovakuutusasiakirjoihin liitetystä asemapiirroksesta selviää pihapiiriin kuuluneet rakennukset. Pohjoiseen vievä tie kulkee kylälle, eli Klemetsöhön. Eteläinen polku taas vie merelle (Saltsjön).

Villan pohjakaaviosta ilmenee pääjulkisivun alkuperäisen kaksikerroksisen parvekkeen koko. Sen eteläpuolella olo kivimuurein tuettu terassi. (KA)

mukaan. Arkkitehdin itse piirtämä, myöhemmin litografoitu kuva Villasta lienee luotettavin tietolähde sen yleispiirteisen alkuperäismuodon ymmärtämiseen. Luonnoksenmukaista poikkipäättyä ei liene toteutettu. Palovakuutusasiakirjoista ilmenee ikkunoiden olleen molemmissa kerroksissa kuusiruutuiset, mikä myös poikkeaa julkisivuluonnoksesta.

5.2. Villan muutoshistoria

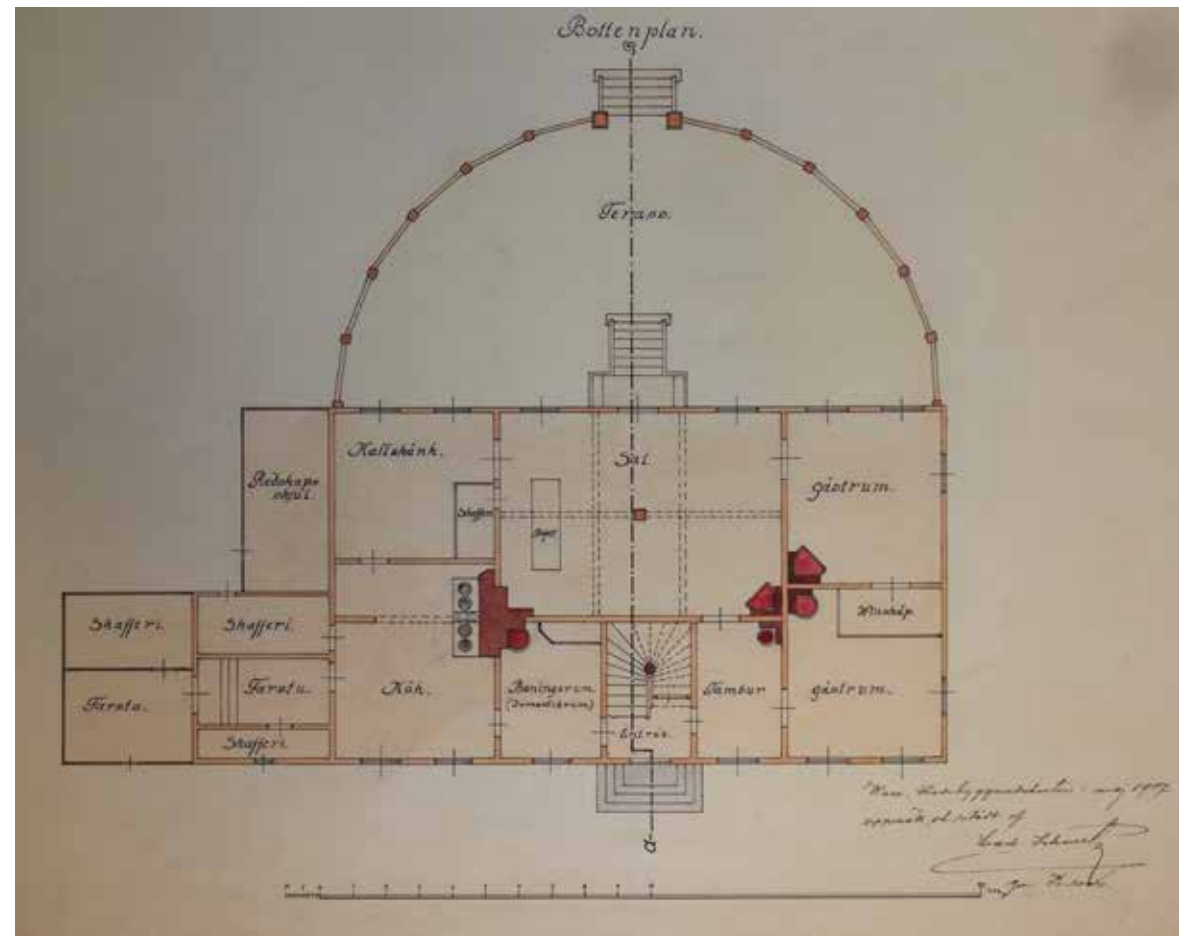
5.2.1. Vuoden 1883 muutokset Villan siirtyessä kaupungin omistukseen

Hietalahden Villan siirryttyä kaupungin omistukseen ja hallintaan vuonna 1880 suoritettiin siellä vuonna 1883 korjaustöitä rakennusmestari August Lasselin johdolla. Toimenpiteet muuttivat Villan alkuperäisen ulkoasun. Hirsirungon todettiin revetöinnin alla paikoittain kärsineen lahovaurioista kosteusergelmien takia. Keskusteluiden jälkeen päädyttiin korvaamaan rappaus höylätyllä ponttilaudoituksella, joka maalattaisiin keltaokralla taitetulla pellavaöljymaalilla. Korjaustöiden kustannusarvion mukaan yläkerta olisi tarkoitus vuorata pystylaudoituksella, mikä antaa ymmärtää, että alakerran korkeudelta laudoitus olisi ollut vaakasuuntainen. 1880-luvun huvilatyyliin kuuluukin työstetty paneeliarkkitehtuuri. Suunnitelma ei kuitenkaan liene toteutunut tältä osin. Villan nykyisen ulkooverhouksen on tässä selvityksessä tulkittu olevan vanhimmilta osiltaan 1880-luvulta peräisin.

Tässä yhteydessä purettiin myös Villan pyöröpylväiden kannattelema klassistinen paraatiparveke alakerran terasseineen, jolloin sen pääjulkisivu menetti merkittävän osan empireluonteestaan. Rakennuksen itäpäätyyn lisättiin kaivattu keittiösisäänkäynti porstualla.

Sisätiloissa suoritettiin erinäköisiä korjaustoimenpiteitä. Kaakeliuunit korjattiin ja niiden eteen upotettiin lattiaan valetut suojapellit. Alakerran itäiseen kamariin hankittiin uusi kaakeliuuni, keltaisella lasituksella. Keittiön tulisija sai pellit ja se varustettiin uudella valurautahellalla. Seinät vuorattiin rintapaneeleilla, sei-

Kaupunginarkkitehti Carl Schoultzin vuonna 1917 laatimista mittapiirustuksista selviää Villan silloinen huonejako ja keittiötilojen laajennukset. (Piirustus: Vaasan kaupungin keskusarkisto)

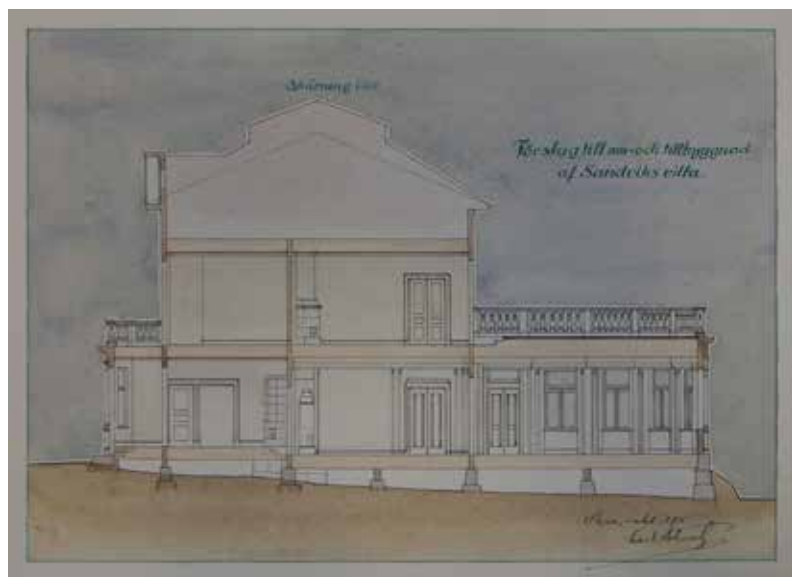
nien yläosat ja katot pingotettiin pahvilla ja kaikki pinnat maalattiin pellavaöljymaalilla. Kaikki ikkunat ja ulko-ovet korjattiin ja maalattiin. Keittiön skafferi tapetoitiin makulatuuripaperilla ja maalattiin liimamaalilla. Alakerran muiden huoneiden katot pingotettiin pahvilla ja maalattiin liimamaalilla, seinäpaperit pingotettiin uudestaan ja tapetoitiin. Kaikki huoneet pingotettiin pahvilla 3” korkeuteen lattiasta, eteinen 6” korkeuteen ja maalattiin kauttaaltaan pellavaöljymaalilla. Lattiat avattiin paikoin lisäten rossipohjaan täytettä, höylättiin ja maalattiin pellavaöljymaalilla.

Yläkerrassa ei asiakirjoista päätellen tehty tässä vaiheessa suurem-

pia muutoksia. Luontevaa lienee, että parvekkeelle viettänyt ovi muutettiin ikkunaksi.

5.2.2. 1910-luvun suunnitelmia

Hallasmaan käsikirjoituksen mukaan kaupunki suoritti vuonna 1914 kaupunginarkkitehti C. Schoultzin suunnitelmien mukaan Villalla muutos- ja peruskorjaustöitä ravintolatoiminnan edellytysten parantamiseksi. Näistä toimenpiteistä ei kuitenkaan ole tämän selvityksen yhteydessä löytynyt kaupungin keskusarkistosta mitään esityksiä tai päätöksiä. Piirustusaineistosta päätellen

Kaupunginarkkitehti Carl Schoultz laati useita ehdotuksia Villan laajentamiseksi. Yllä radikaaleimman ehdotuksen leikkauspiirros ja oikealla samaisen julkisivu kaupungin suuntaan. Hänen suunnitelmansa eivät kuitenkaan toteutuneet. (VKKA)

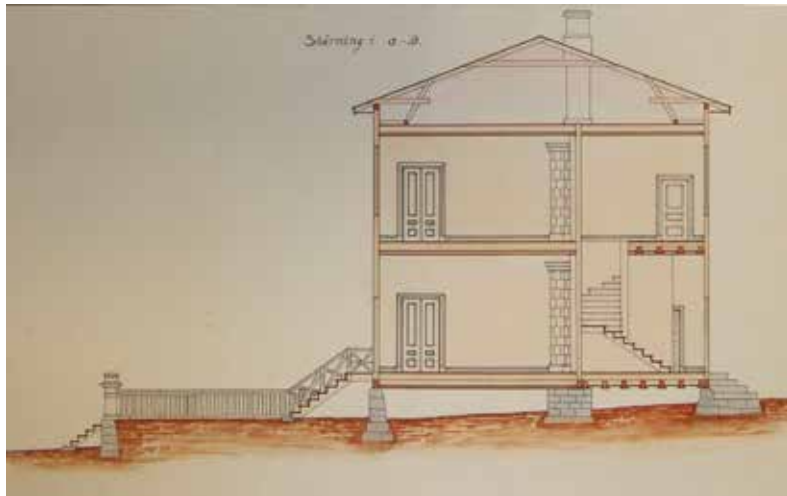

C. Schoultz on kuitenkin ainakin tutkinut Villan laajennusmahdollisuuksia. Toteutuessaan olisi valesäterikatolla varustettu ja kahdella ikkuna-akselilla pidennetty laajennus muuttanut Villan luonteen täysin tunnistamattomaan muotoon, tehden siitä tietyllä lailla alkuperäistäkin vanhemman oloisen.

Schoultzin laatimat mittauspiirustukset vuodelta 1917 esittävät tarkasti Villan sen hetkisen tilan. Keittiöpuolen tilatarpeita on parannettu tilapäisesti keittiösisäänkäynnin laajennusten avulla, jolloin on saatu järjestettyä lisätilaa elintarvikkeiden säilytystä varten.

Julkisivupiirustuksista päätellen oli tässä vaiheessa luovuttu rakennuksen alkuperäisistä ikkunoista ja vaihdettu ne uusiin jaol-

taan entisistä poikkeaviin t-ikkunoihin. Alkuperäisten ikkunoiden tiedetään olleen kuusiruutuiset ja vuoden 1883-peruskorjauksen yhteydessä vanhat ikkunat vain korjattiin. Vuosisadan vaihteen valokuvissa näkyy vielä alkuperäisten ikkunoiden empirelle tyypillinen ruutujako.

Kaupunginarkkitehti Carl Schoultzin vuonna 1917 laatimat mittapiirustukset tuovat arvokasta tietoa Villan silloisesta ulkoasusta ja tilajärjestelyistä. Yllä: Leikkauspiirroksista selviää meren puoleisen terassin sijainti suhteessa Villaan. Sisätiloissa oli vielä tuolloin m.m. kaikki kaakeliuunit ja ranskalaiset pariovet paikoillaan. (VKKA)

5.2.3. Vuoden 1939 peruskorjaus

1930-luvun loppupuolelle tultaessa kaivattiin Villalla kipeästi lisätiloja ravintolatoiminnalle. Uuden ravintola-asetuksen tultua voimaan vuonna 1938 oli asia lopultakin ratkaistava. Virallinen ravintolatarkastus oli tuominnut Villan alempaan anniskeluosasto- ja keittiöluokkaan muun muassa keittiötilojen puutteiden vuoksi, minkä vuoksi kaupunginarkkitehti Ingvald Serenius esitti kaupunginhallitukselle olevan ”syytä ryhtyä laitoksen perinpohjaiseen nykyaikaistamiseen”.¹⁴

Vuoden 1939 alussa rahatoimikamari myönsi Hietalahden laajennukseen ja peruskorjaukseen tarvittavat määrärahat. Saman vuoden huhtikuussa kaupunginarkkitehti Sereniuksella oli suunnitelmat valmiina. Keskusarkistossa säilyneestä piirustusaineistosta päätelleen Serenius laati neljä eri ehdotusta, joista yksi koostui vain minimiparannuksista, toinen kaksikerroksisesta suorakulmapohjaisesta laajennuksesta, kolmas puolipyöreästä salista ulompien terasseineen ja parvekkeineen ja moninaisista markiisikatoksineen. Neljäs ehdotus johti Villan nykyiseen

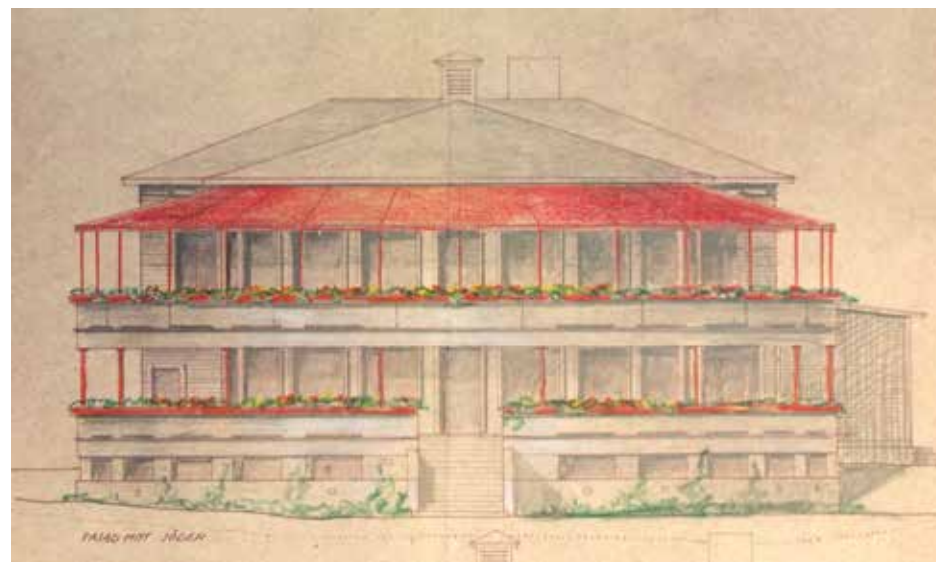
¹⁴ Sereniuksen Kaupunginhallitukselle 27.10.1938 osoittaman kirjeen mukaan (Kaupunginhallituksen esityslistat 1939 Cb56,VKA)

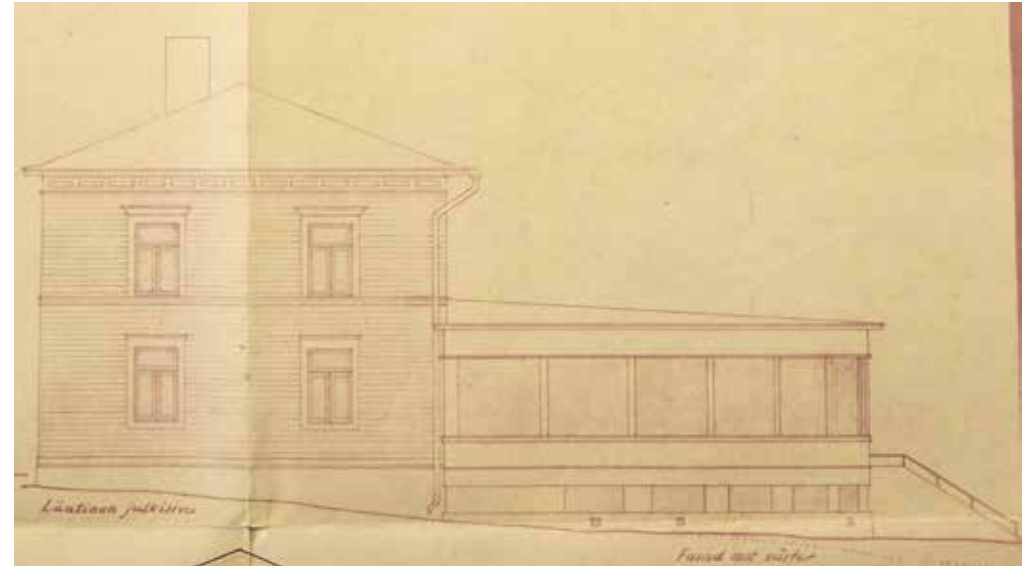
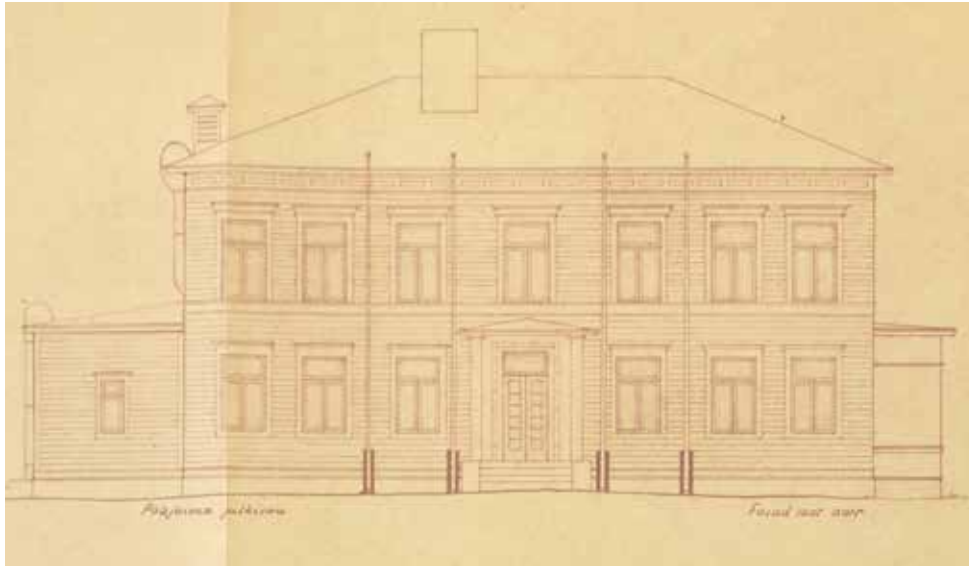

ulkoasuun. Sen mukaan Villan runkoon liitettiin eteläpuolelle puolipyöreä ravintolasali, siihen saakka suurin piirtein samalla paikalla sijainneen korkean kivisen terassin kaarta noudattaen. Huonejakoa muutettiin ajan tarpeita paremmin vastaavaksi ja ilmeisesti vuosisadan vaihteesta peräisin oleva keittiösisäänkäynti laajennettiin rakennuksen koko leveyden mukaiseksi. Rakennukseen vedettiin uudenaikaiset vesi- ja viemärintijärjestelyt ja se varustettiin keskuslämmityksellä.

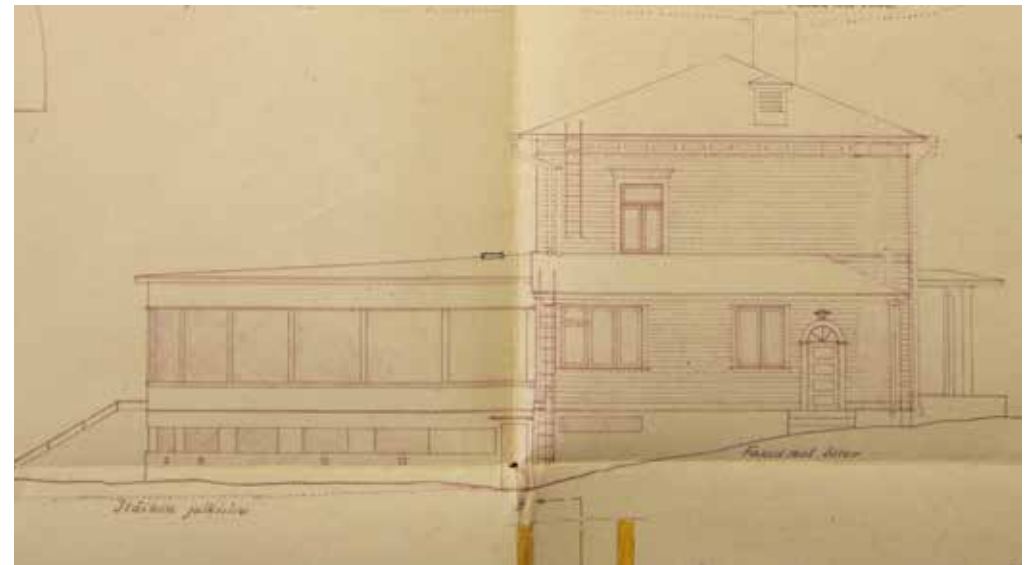
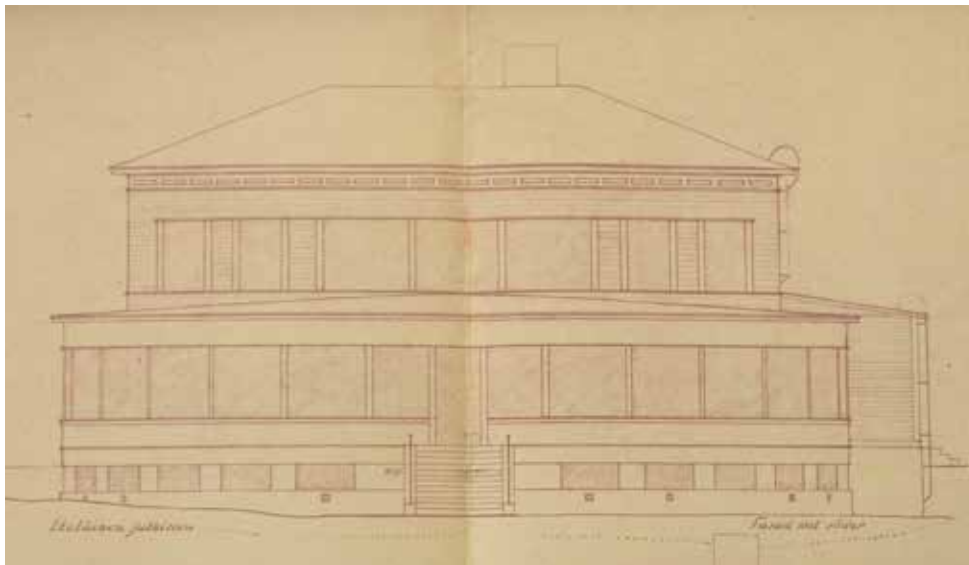
Kaupunginarkkitehti Sereniuksen ehdotuksia Villan laajentamiseksi 1930-luvun lopulla.

Vasemmanpuoleinen on luonteeltaan ankaran kivialomainen ja siten alkuperäiseen julkisivumateriaaliin palautuva. Oikeanpuoleinen on eläväisempi ja selkeämmin ravintolatoiminnasta viestivä. Kumpaakaan ei toteutettu. (Vaasan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto)

Sereniuksen suunnitelma Villan laajentamiseksi ja peruskorjaukseksi vuonna 1937. Suunnitelmat toteutuivat pitkälti piirustusten mukaan. Ravintolasalin ikkunat toteutettiin kuitenkin sekä ylä- että alapuolteeltaan kolmijakoisina amerikkalaistyyppisinä liukuikkunoina, eikä vanhan osan merenpuoleista nauhaikkuna-aihetta toteutettu lainkaan. (Piirustukset Vaasan kaupungin rakennusvalvonnan arkistossa.)

Villan **pääsisäänkäynti** oli alun perin rakennuksen merenpuolisessa, komeammin jäsenellyssä julkisivussa. Uuden Vaasan rakentamisen jälkeen muuttui yhteys kaupungin suuntaan tärkeämmäksi. Puiston muututtua julkiseksi tilaksi ja Villan ravintolaksi rikkoutui sen alkuperäinen julkisivujen välinen hierarkia. Yksityiselle talouspuolelle ja metsän suuntaan aikaisemmin viettäneestä puolesta tulikin nyt kaupungin suunnasta lähestyttäessä rakennuksen pääjulkisivu. 1930-luvulle saakka toimi pääsisäänkäyntinä kuitenkin vain suhteellisen koruton pariovi muutaman kivisen porrasaskelman päässä, vailla mitään suojaavaa katosta. Serenius korjasi asian lisäämällä fasadiin nykyisen, tiettyä monumentaalisuutta henkivän sisäänkäyntiportaan.

Ravintolasali: Villan laajennusosan runko valettiin paikalla betonista ja samassa yhteydessä perustukset ja kellari uudistettiin betonilla.

Sisätiloiltaan Villa muuttui suuresti sekä huonejärjestelyjen, että tyylin ja pintamateriaalien suhteen. Kaikki kaakeliuunit purettiin savupiippuineen.

Suunnitelmista päätellen on Sereniusta Villan peruskorjauksessa ohjannut tietty rakennussuojelullinen asenne. Peruskorjauksen laajuuden puolesta olisi hän voinut muuttaa Villan ilmettä radikaalistikin. Hän kuitenkin säilytti sen klassisen vertikaalipainotteisen ja keskeissymmetrisen ilmeen ja tyytyi ilmentämään oman aikansa ihanteita vain uusissa laajennusosissa. Toteutumattomat ehdotukset olisivatkin olleet suuremmassa ristiriidassa vanhemman rakennusosan kanssa.

Vertaamalla Sereniuksen suunnitelmia nykytilaan huomaa, ettei niitä toteutettu niin radikaalissa muodossa, kuin mitä Serenius alkujaan oli aikonut. Uudisrakennusosan ikkunat ovat suunnitelmien mukaan panoraamaikkunat ja yläkerran ikkunarivi on muokattu ilmeeltään nauhamaiseksi. Uuden ravintolasalin ikkunat toteutettiin kuitenkin nykyisellä jaolla. Yläkerran siviikkunat säilytettiin entisellään ja kolme keski-ikkunaa toteutettiin alakerran ikkunoita vastaavalla jaolla. (Ne on hiljattain muutettu alkuperäisistä poikkeaviksi.)

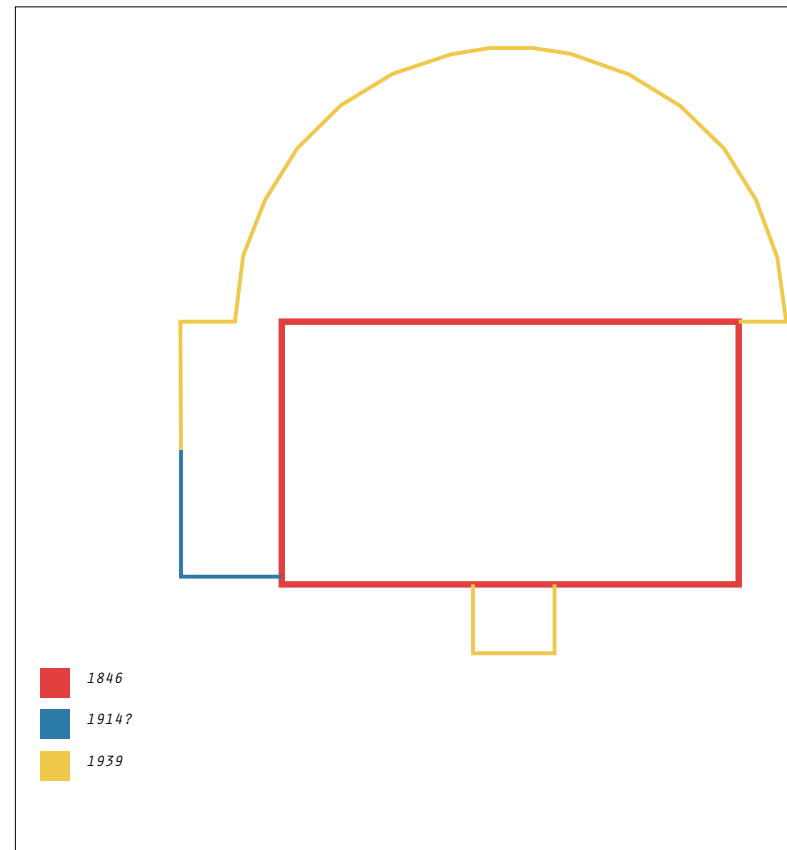
Villan nykyinen pääsisäänkäynti tuulikaappeineen lisättiin 1937-vuoden peruskorjauksen yhteydessä. Se on tyyliään ajalle tyypillinen ja edustaa pylväsaikaiseen Sereniukselle ominaista klassisoivaa funktionalismia. (toukokuu 2014)

5.2.4.1900-luvun lopun toimenpiteitä

Villassa ei ole tehty kattavaa peruskorjausta vuoden 1939 jälkeen. Pieniä korjaustöitä on suoritettu tarpeen vaatiessa ja ilman selkeää kokonaissuunnitelmaa. Keittiötiloja on peruskorjattu. Funkis-ajan tyypilliset kuvioidut linoleumi-lattiat hävitetty alakerrasta. Funkis-ajan kokonaisvaltaiseen ravintolatyliin kuuluneet valaisimet on uusittu ja ajalle ominaiset ravintolasalin kiiltävät punaiset kattolevyt peitetty valkoisen maalin alle. Ikkunat on osin uusittu. Aivan hiljattain ovat yläkerran salin keski-ikkunat vaihdettu uusiin, jaoltaan aikaisemmista funkkisikkunoista poikkeaviin.¹⁵

Ikkunoiden värit on osin muutettu summitaisen oloisesti. Osa puitteista on valkoisia, osa tumman vihreitä.

Villan historiallisista kerrostumista kertova kaavio. 1930-luvun rakennustöiden yhteydessä säilytettiin silloin parikymmentä vuotta vanha keittiösisäänkäynti osana uutta laajennusta.

¹⁵ Villan sisätiloissa oli inventointihetkellä kolmiruutuisia, vaakasuuntapainotteisia irtopokia, joiden voi olettaa olevan peräisin yläkerran funkkiskauden keski-ikkunoista.

5.3. Karakterisointi

5.3. Villan rakennuksen kuvailu

Villa on kaksikerroksinen, aumakattoinen vaakapontilla verhoiltu rakennus, jonka pitkät julkisivut ovat symmetrisesti jäsenneilty rakennuksen keskiakselin molemmin puolin. Sen pohjamuoto on leveähkö suorakaide (noin 22m x 11m), jonka merenpuoleisella pitkällä sivulla on rakennuksen koko pituudelta laajennuksena toteutettu puolipyöreä sali. Villassa on lisäksi kellarikerros ja kylmävintti.

Villa on keltaiseksi maalattu, sen ikkunapuitteet ovat vihreät ja listoitukset valkoiset. Julkisivut on verhoiltu vaakaponttilaudalla. Pääsisäänkäyntijulkisivua jäsentää kerrosnauha, jossa yksinkertaisten vaakalistojen väliin jäävä matala kenttä on pystylaudoitettu. Ullakkovyöhykettä koristaa kasettiaihe, jossa valkoisten listoitusten väliin jäävät sileät kentät ovat keltaiset. Katto on ruskeaksi maalattu saumapeltikatto.

5.3.1. Arkkitehtuuri

Yleismuodoltaan Villa edustaa empiretyyliä, jossa korostui pyrkimys juhlaan vaikutelmaan. Villan nykytilassa säilyneitä empirelle tyypillisiä piirteitä ovat ryhdikkään monumentaalisuuden lisäksi sen suhteellisen leveä pohjakaava, pääjulkisivujen symmetrinen käsittely, laakea aumakatto ja keltainen julkisivuväri¹⁶. Osin Villan ulkomuotoon puolestaan vaikuttavat 1880-luvun muutostyöt, jolloin sen alkuperäinen rappaus poistettiin ja se sai ajalle ominaiseen tyyliin kapeahkon vaakaponttiverhoilun ja tähän sovitettua klassiset ikkunalistat. Vaakaponttipaneeli on empirekaudellekin ominainen, mutta silloin leveämpänä kuin tässä vaiheessa.

Osin Villan ilmettä taas hallitsee 1930-luvun lopun laaja peruskorjaus, jonka yhteydessä rakennusta laajennettiin merenpuoleisella ravintolasalilla. Pääsisäänkäynnin ja ruokasalilaajennuksen tyylipiirteet ilmentävät siten 1930-luvun lopun aikaista, klas-

Villalle vievä tie on jokseenkin kohtisuora rakennuksen pääakselin suhteen. Symmetria on kuitenkin epätäydellinen myös etupiha istutusten kohdalla. Sekä tie, että etupiha kaareen istutetut pensaat liippaavat keskiakselista usealla metrillä, mikä katon epämääräisten savupiippu- ja tuuletuskanavajärjestelyjen ohella sameuttaa empiretyylille ominaista sotilaallisen ankaraa symmetria. Nykyisen pääjulkisivun edessä loistavalle pelastustiestä tiedottavalle liikennemerkille löytyisi varmasti myös sopivampi paikka. (toukokuu 2014)

¹⁶ Väri ei kuitenkaan laadultaan eikä säilyttäänkään ole 1800-luvun värejä vastaava.

sisoivaa funktionalismia. Ne edustavat aikaa, jolloin Suomesa oltiin siirtymässä 1920-klassismista uutta aikaa ilmentävään funktionalismiin.

5.3.1.2. Muutosten kulttuurihistoriallinen analyysi

Villan ulkoasun muututtua verraten paljon aikojen myötä tulee sen arkkitehtuuria tarkastella kerroksisuuden käsitteen kautta. Kerroksisuudella tarkoitetaan kohteen ominaispiirrettä, jos siinä on näkyvissä eri aikakausien rakenteita, materiaaleja, tyylipiirteitä, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta. Vuosien 1883 ja 1900-luvun alun toimenpiteet edustavat molemmat materiaalisesti ja rakennusteknisesti modernismia edeltävää nk. perinteisen rakentamisen kulttuuria. Täten muutokset asettuvat luontevasti olevaan, vaarantamatta rakennuksen materiaalista yhteensopivuutta tai teknistä toimivuutta.

Vuoden 1939 muutokset Villan arkkitehtuurin edustavatkin jo puolestaan varhaisteollista rakentamista, joka toi mukanaan uusien materiaalien ja rakennustekniikoiden kirjon, mikä usein ei ole aivan ongelmaton perinteiseen rakentamiseen liitettyä. Arkkitehtuuriltaan laajennusosat ovat verraten laadukkaat. Ne asettuvat kokonaisuuteen luontevasti mutta eriävät siitä silti selkeästi, noudattaen siinä mielessä jopa nykyisiä kansainvälisten sopimusten mukaisia kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kohteen restaurointi- ja lisärakentamissuhteita. Rakennusteknisesti muutostyöt kuitenkin toivat kokonaisuuteen uusien materiaalien myötä rakenteita ja rakennuksen osia, joissa tekninen toimivuus ei välttämättä ole aivan kohdallaan.

Ikkunoiden vaihtaminen T-jakoisiksi muutti rakennuksen alkuperäisilmettä ratkaisevalla tavalla. Alkuperäiseen kuusiruutuiseen ikkunajaksoon palaamista tulevaisuudessa suositellaan.

Uudet portaikot sekä wc-järjestelyt sisätiloissa peittivät kolme uuden pääjulkisivun alkuperäisistä ikkuna-aukoista. Tärkeän symmetrian säilyttämiseksi ovat ikkunat onneksi säilytetty vale-ikkunoina, mutta niiden vaikutus julkisivun ilmeeseen ja visuaaliseen tasapainoon on kyseenalainen. Varsinkin vale-ikkuna pääsisäänkäynnin vieressä antaa julkisivulle varautuneen ilmeen.

Symmetrisesti keskiakseliin nähden sijoittuneiden savupiippujen purkaminen ja korvaaminen yhdellä mittasuhteiltaan paljon suuremmalla ja kömpelömmällä öljylämmitystä palvelevalla pellitetyllä piipulla sekä kahdella kapealla niin ikään peltisellä ilmanpoistohormilla rikkoo alkuperäisasusta muuten säilynyttä symmetristä julkisivukäsittelyä ja häiritsee koko sen antamaa juhlavaa vaikutelmaa.

1900-luvun alun keittiösisäänkäynti työstettyine klassisine ovilistoituksineen säästettiin 1930-luvun lopun laajennuksessa. Tähän idänpuoleiseen julkisivuun on kerrostunut Villan kolmen eri muutoskauden historiaa. (toukokuu 2014)

5.3.2. Pohjaratkaisu/tilajärjestelmät

Villan alkuperäisestä pohjaratkaisusta ei ole säilynyt piirustusta, mutta se on myöhemmästä piirustusaineistosta ja kenttätutkimuksen tuloksista päätellen mukaillut barokkikartanoista lähtöisin olevaa karoliinista kaavaa. Tämän kuusijakoisen kaavan oli vaikutusvaltainen ruotsalainen arkkitehti ja arkkitehtuurikirjailija Carl Wijnblad vuonna 1755 esitellyt teoksessaan *Fyratio Wäningshus* tyyppiratkaisuna pienemmille kartanoille. Wijnbladin teoksella oli suuri merkitys Ruotsin maaseudun ja pikkukaupunkien rakennuskulttuuriin.

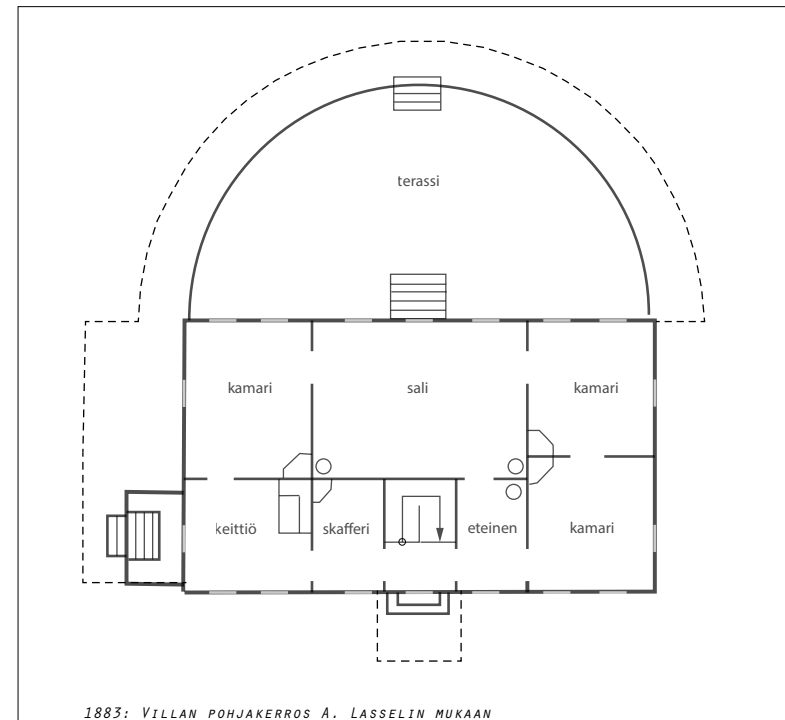
Karoliinisen pohjakaavan mukaan keskellä on porstua, jossa portaikko ja tämän takana suuri sali. Kamarit sijoittuvat salin molemmin puolin. Pohjoispuolella toisen kamarin sijalla on keittiö. Yläkerran pohja on identtinen alakerran pohjan kanssa.

Vuoden 1883 pohjaratkaisu vastanee alkuperäistä, purettua merenpuoleista parvekerisaliittia ja uutta idänpuoleista keittiösisäänkäyntiä lukunottamatta. Pääsisäänkäynti oli alkujaan merenpuoleisessa julkisivussa. Katkoviiva havainnollistaa nykyisen pohjan laajuutta.

5.3.2.1. Muutokset

Vuoden 1883 peruskorjauksen yhteydessä säilytettiin tiettävästi Villan alkuperäinen pohjaratkaisu, joskin rakennuksen käyttötarkoitus oli muuttunut vuonna 1874 alkaneen kesäravintola-toiminnan myötä. Lassellin peruskorjausta varten laatimasta pohjapiirustuksesta ilmenee Villan silloinen huonejako, joka siis vastanee sen alkuperäistä pohjakaavaa. Ravintolatoiminnan vaatima keittiösisäänkäynti on kuitenkin uusien tarpeiden tuoma lisäys. Se on toteutettu alkuperäisen hirsirungon ulkopuolisena laajennuksena.

1900-luvun alussa Villan pieni keittiösisäänkäynti uusittiin ja siitä rönstyilleet tilapäiset varastotilat poistettiin. Ravintola-toiminnan kasvanutta tilatarvetta autettiin sen pohjoispäättyyn rakennetulla yksikerroksisella lisätilalla. Nämä lisätilat ovat osittain säilyneet osana Villan nykyistä keittiösiipeä.

Myös keittiötä laajennettiin siirtämällä sen kamarin vastaista seinää sen verran, että savupiipun kylkeen saatiin kamarin kaakeliuunin entiselle paikalle tilaa toiselle keittiönhellalle. Tämä seinän siirto näkyy yhä kyseisen tilan katon koteloinneissa, jotka peittänevät hirsirungosta säilytetyt rakenteen kantavuudelle välttämättömät osat.

Vuoden 1939 peruskorjauksen myötä muuttui Villan pohjaratkaisu huomattavasti. Ravintolasalin rakentaminen vaati uusia kulkuyhteyksiä, entisestä isosta salista tuli uuden puolipyöreän ravintolasalin korotettu estradi, porrasjärjestelyt uusittiin mahdollistamaan myös yläkerran hyödyntäminen tarjoilutilana, lisäksi keittiösiipeä laajennettiin. Pääsisäänkäynnin yhteyteen tuli tuulikaappi. Villan sisätiloihin järjestettiin uudenaikaiset vesiklosetit erikseen miehille ja naisille.

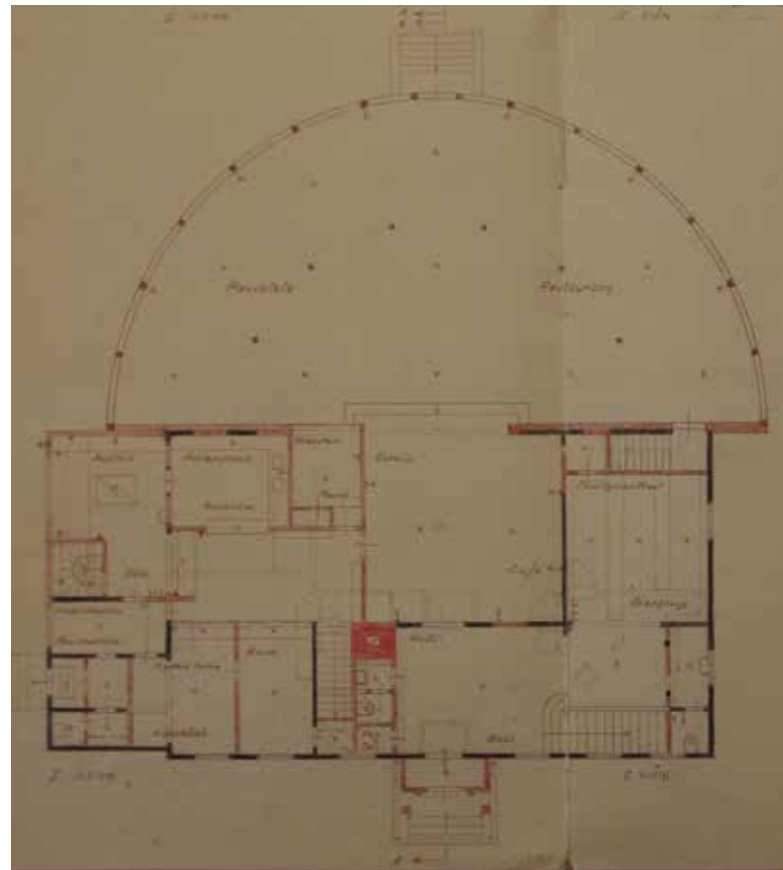
Sereniuksen piirustusten mukaista tilajärjestelyä ei kuitenkaan liene koskaan noudatettu täysin. Suunnitellut porrasjärjestelyt sekä toiseen kerrokseen, että kellariin eroavat toteutetuista. Keittiöpuolen tilankäytön muututtua vielä 2000-luvulla on vuoden 1939 suunnitelmien toteutuneisuutta siltä kohdin vaikea arvioida.

Sereniuksen piirustuksiin on merkattu katkoviivalla aikaisempi huonejako, kaakeliuunit yms., mikä tuo oleellista tietoa vuotta 1939 edeltävästä tilanteesta. Lassellin, Schoultzin ja Sereniuksen piirustusten tietoja verratessa herää kuitenkin kysymyksiä tilajärjestelmien kehityksestä, joihin ei tämän selvityksen aikarajojen sisällä ole mahdollista etsiä vastausta.

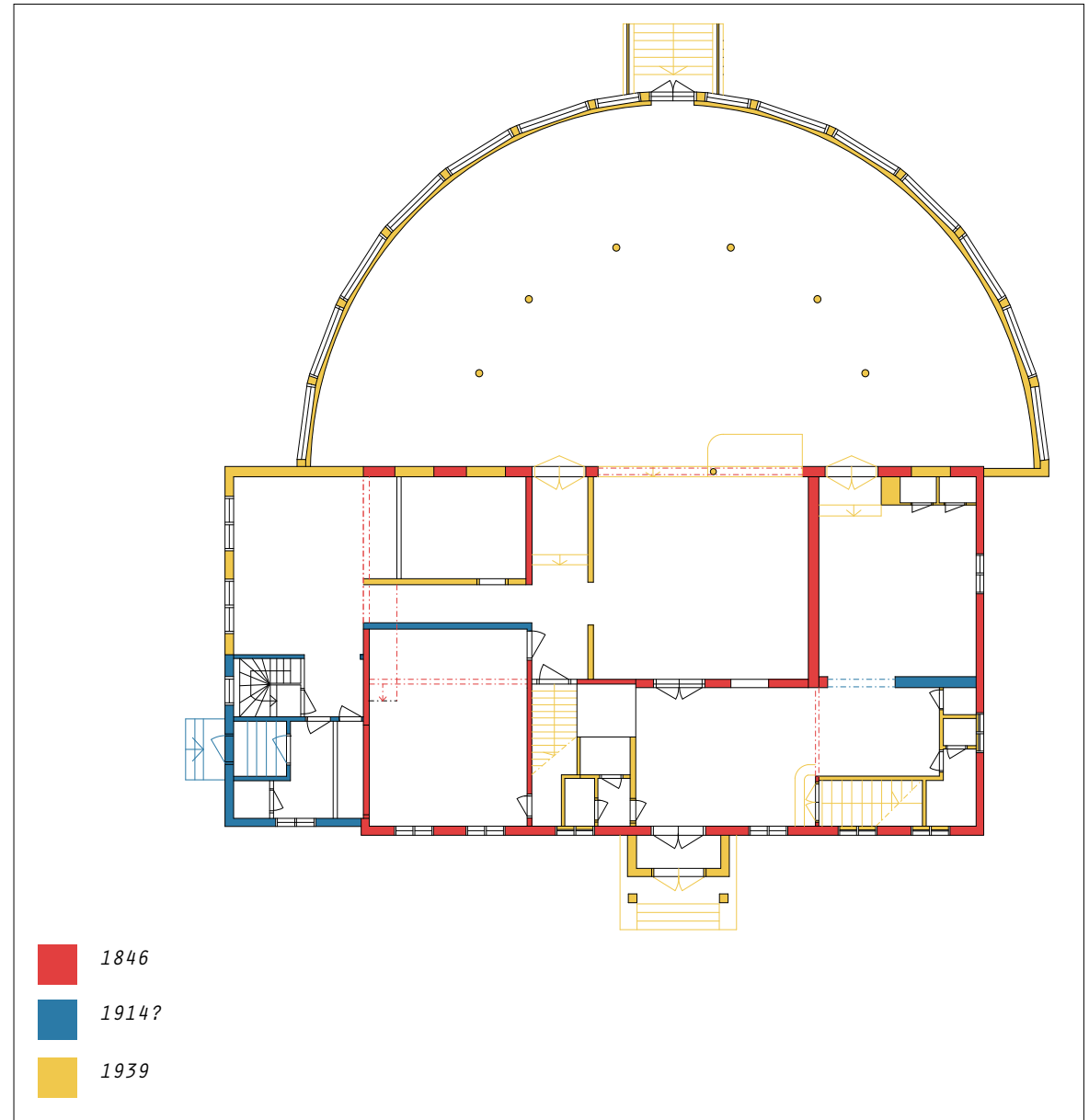
5.3.2.2. Antikvaarinen kommentti

Tulevien toimenpiteiden yhteydessä syntyvä uusi tieto tulee huolella dokumentoida nykytiedon täydentämiseksi.

Sereniuksen laatimasta pohjapiirroksista selviää myös aikaisemman vaiheen väliseinien sijainnit. Huonejakoa ei toteutettu aivan suunnitelman mukaan, sitä on keittiön ja huoltotilojen osalta myös muutettu 1930-luvun jälkeen. (Piirustus Vaasan kaupungin rakennusvalvonnan arkistossa)

Oheinen kaavio esittää sisätilojen huonejaon ja väliseinien historiallista kerrostuneisuutta. Analyysi on tehty piirustusaineistoon nojaten, rakenteita avaamatta, joten tulevien sisätilatoimenpiteiden yhteydessä on syytä tarkkaan tutkia ja dokumentoida avatut rakenteet paikan päällä tietojen tarkistamiseksi ja täydentämiseksi.

5.3.3. *Rakenne*

Villan rakennejärjestelmän muodosti alun perin korkealle kivilalalle perustettu, osittaisella holvatulla tiilestä muuratulla kellarilla varustettu, rossipohjainen, salvottu hirsikehikko ruotsalaisin kattotuolein.

Laajennusosa on vuoden 1939 piirustusten mukaan perustettu betonianturoille. Laajennusosan kellarin lattian muodostaa valettu betonilaatta. Seinät on valettu betonista mutta muurattu kellarin sisäpuolelta lappeelleen ladotuista tiilistä. Välipohja on betonista valettu. Loivaa viuhkamaista katorakennetta kannattelee ulkoseinän tolpparakenne, johon kuuluu myös kuusi ravintolasalissa vapaasti seisovaa betonista pyöröpilaria.

5.3.3.1. **Muutokset**

Vuoden 1939 remontin yhteydessä rakenteeseen tuli lisäyksiä lähinnä kellarin betonilaajennuksen osalta. Laajennuksena tehty ravintolasali toteutettiin myös täysin alkuperäisosasta eriyvänä rakenteena.

5.3.3.2. **Antikvaarinen kommentti**

Rakenteita korjattaessa tulee 1939-vuoden laajennusosien teknistä toimivuutta parantaa hirssistä alkuperäisrakennetta vaarantamatta. Betonin ja puuosien väliin tulee järjestää riittävä kosteussulku.

Kellarissa on säilynyt hyväkuntoinen muurattu holvi ja alkuperäiset ovet. Betonista valetut lattiat ovat 1930-luvulta ja kauttaaltaan huonokuntoiset. (toukokuu 2014)

5.3.4. Rakennusosat

5.3.4.1. Perustukset

Vanha osa: ladottu pelkkakivijalka. Holvatut kellaritilat muurattu tiilestä.

Uusi osa: valubetoni, valetut kellarinseinät, osittain sisäpuolelta tiilimuurauksella verhoiltu.

Antikvaarinen kommentti

Vuoden 1939 betonityöt kellarissa on erittäin huonokuntoiset, ilmeisesti pula-ajan säästöbetonin huonon teknisen laadun johdosta. Huolto- ja korjaustoimenpiteiden yhteydessä tulee varmistaa, ettei kosteus pääse nousemaan betonia pitkin hirsirakenteisiin vaarantaen niiden kestävyys ja säilyvyyden.

5.3.4.2. Runko

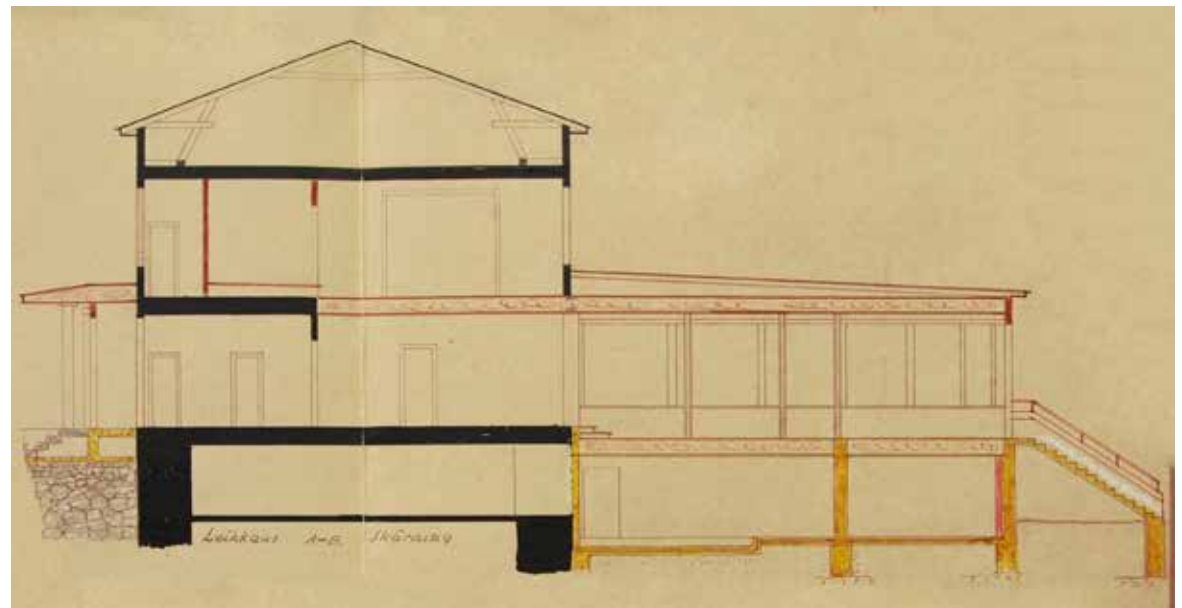
Vanha osa: hirsi, silein nurkkasalvoksin

Uusi osa: betoni

Antikvaarinen kommentti Selvityksen tiedot pohjautuvat silmämääräiseen tutkimukseen, jonka yhteydessä ei rakenteita avattu. Hirsirunkoa koskevaa tilannetta ei siitä syystä ole pystytty arvioimaan.

Sen sileät nurkkasalvokset voisivat olla 1880-luvun tyyllinen keino, mutta kertovat perimmiltään rakennuksen rungon aikaisemmin olleen rappauksella. Hirret lienevät ulkosivuiltaan kirveellä lovetut tai tapitetut alkuperäisen rappauksen pysyvyyden parantamiseksi. Ulkoista hirsiseinää paljastavien toimenpiteiden yhteydessä tulee nämä tutkia ja dokumentoida seikkaperäisesti rakennuksessa piilevän teknisen tiedon tallentamiseksi.

Sereniuksen poikkileikkaus vuodelta 1937 kertoo laajennusosan tuomista rakenteellisista muutoksista ja lisäyksistä. (Piirustus Vaasan kaupungin rakennusvalvonnan arkistossa)

5.3.4.3. Julkisivuverhous

Julkisivut on laudoitettu vaakavinopontilla. Keittiölaajennuksen kaupunginpuoleisen julkisivun, sekä Villan lännenpuoleisen päädyn paneelit vaikuttavat alkuperäiseltä, vuoden 1939 remontissa säästetyltä vuoden 1883 laudoitukselta. Muilta osin ulkulaudoitus lienee vuodelta 1939.

Antikvaarinen kommentti

Villan alkuperäisestä kalkkirappauksesta voi olla joitain jäänteitä julkisivuverhouksen alla. Ulkoista hirsiseinää paljastavien toimenpiteiden yhteydessä tulee nämä tutkia ja dokumentoida seikkaperäisesti, myös materiaaliottein, rakennuksessa piilevän teknisen tiedon tallentamiseksi.

5.3.4.4. Ikkunat

Vanha osa: ala- ja yläkerrassa puiset t-ikkunat, joista alakerrassa neljä on umpeen laitettuja valeikkunoita. Yläkerrassa merenpuolella muista eroten uudet suuret kaksiosaiset ikkunat, joiden alaosa on jaettu kolmeen ruutuun.

Vintin päädyissä on molemmin puolin kaksi matalaa suorakaitteenmuotoista vintin-ikkunaa. Länsipäädyssä ne on kuitenkin

suljettu valkoiseksi maalatulla laudoituksella.

Uusi osa: Keittiölaajennuksessa on pääjulkisivun puolella kaksijakoinen funkkisikkuna, päädyn puolella on kaksi kaksijakoista ikkunaa ja lisäksi kapea yksiosainen ikkuna. Ravintolasalin ulkoseinän kehää kiertää kaksitoista kuusijakoista horisontaalisuuntaista liukuikkunaa. Keskellä olevan ulko-oven molemmin puolin on kapeammat neliosaiset ikkunat.

Antikvaarinen kommentti Villa sai ilmeisesti T-ikkunat 1910-luvulla. Nykyiset ovat kuitenkin uudemmat; ikkunalaasi on tasalaatuista float-lasia, mikä mykistää julkisivun ilmettä.

Ravintolasalin ulkoasussa tulee kiinnittää huomiota alkuperäisten funkkis-ajan ikkunoiden korkeaan laatuun.

Kuusiruutuiseen ikkunajakoon palaamista tulevaisuudessa suositellaan sen alkuperäisten empirepiirteiden voimistamiseksi. Ikkunoiden nykytilan mukainen vaihteleva väritys tulee yhtenäistää.

Vasemmalla: 1900-luvun alun keittiösisäänkäynti sisällytettiin sotia edeltävään laajennukseen. Sen sokkeli vuorattiin betonilla muuhun laajennusosaan sopivaksi. Villan vanhat rännit ja syöksytorvet ovat kauttaaltaan laadukkaasti toteutetut.

Oikealla: Lännenpuoleisen julkisivun vintin ikkunat on peitetty valkoiseksi maalatulla laudoituksella. Alakerran vasemmanpuoleinen ikkuna on 1930-luvulta peräisin oleva valeikkuna, jonka takana on wc-tila.

(toukokuu 2014)

5.3.4.5. Ovet

Villan pääovi viettää pohjoiseen. Ovi koostuu puurakenteisesta kaksiosaisesta lasiovesta, jonka molemmat puolet jakautuu pystysuunnassa neljään ruutuun. Oven päällä on yksiosainen vaakaikkuna. Vastakkaisella julkisivulla oleva ovi ravintolasalista ulos on samanlainen.

Lisäksi Villassa on keittiön sisäänkäynti, jossa puinen neliosainen peiliovi, jonka päällä lunetti-ikkuna. Oven listoitukset muodostavat klassisen pilariaiheeseen; leveähköt sivupylväät kannattelevat lunetti-ikkunan yläpuolista kaariholvia. Myös uuden osan kellarista on kulku ulos.

Antikvaarinen kommentti

Pääovet ovat vuoden 1939 remontin tyylin mukaiset. Hyvästä kunnostaan päätellen ne on mahdollisesti jossain vaiheessa uusittu uusiin vastaaviin.

Keittiösisäänkäynti on ilmeisesti peräisin vuosisadan vaihteen ja vuoden 1914 välimailta ja on hienosti muotoiltu.

Vasemmalla: Villan ”uutta” pääsisäänkäyntiä korostettiin 1930-luvun peruskorjauksen yhteydessä ajalle tyypillisellä monumentaalisella pylväsiheihin koristetulla tuulikaappiulokkeella.

Oikealla: Keittiösisäänkäynti 1900-luvun alusta säästettiin 1930-luvun muutostöiden yhteydessä ja muodostaa arvokkaan kerrostuman Villan nykyisessä ulkoasussa. (toukokuu 2014)

5.3.4.6. Vesikatto

Vesikatto on ruskeaksi maalattua saumapeltiä. Peltikatossa on jalkarännit ja sadevesijärjestelmään kuulu myös tyypilliset teräväkulmaiset valkoiseksi maalatut syöksytorvet yksinkertaisine suppilokuppeineen.

Ravintolasali-osassa on viuhkamainen loiva saumapeltikatto ja funktionalistiselle tyyllille ominaiset gesimssirännit suorakaiteen muotoisella leikkauksella.

Antikvaarinen kommentti

Alun perin Villan katto oli katettu kattuhuovalla. Peltikaton iästä ei ole tietoa, mahdollisesti se on jo 1883-vuodelta, mikä tarkoittaa, että se on laadultaan nykyisiä kattopeltejä huomattavasti paksumpaa ja jäykempää, ja oikein huollettuna siten myös kestävämpää.

5.3.5. Materiaalit ja pintakäsittelyt

Julkisivupaneeli on maalattu rusehtavalla keltaisella. Kulmissa on kapeat valkoiset nurkkalistat, julkisivua jäsentävä vaakanauha on kuitenkin julkisivun lailla keltainen. Ravintolasalin vaakalistoitukset ovat valkoiset.

Ikkunoiden listoitukset ovat valkoiset. Ikkunapokat ovat alakeran ikkunoissa sammalen vihreät, kuten myös yläkerrassa kaupunginpuolella. Päädyissä ja merenpuolella yläkerran ikkunat ovat kuitenkin valkoiseksi maalatut. Ulko-ovet ovat ikkunoiden lailla sammalen vihreät.

Syöksytorvet ovat valkoiset, kuten myös ravintolasali-osan rännit. Peltikatto on ruskeaksi maalattu.

5.3.5.1. Muutokset

Villan julkisivu oli alkujaan rapattu ja luultavimmin valkoiseksi kalkkimaalattu. Vuosien 1846-1883 välisestä väriykestä ei kuitenkaan ole säilynyt tarkempaa tietoa. Villan nykyasun polveutuessa 1880-luvun peruskorjauksesta onkin sen nykytilan alkuperäisyyttä luontevampi arvioida tähän vertaamalla.

1880-luvulta lähtien on rakennus ollut julkisivultaan paneloitu ja keltainen, joskin se 1900-luvun toisella puoliskolla on välil-

lä ollut valokuvista päätellen nykyistä ruskeampi. Tietävästi ei rakennuksessa ole tehty väritutkimuksia, joten nykyisen murettun sävyn vastaavuutta alkuperäiseen on vaikea arvioida. Väriarkeologisen raaputustutkimuksen kautta voisi paneelista sen 1883-luvulta säilyneiltä osilta saada arvokasta tietoa paneelin aikaisemmasta väriykestä. Julkisivulistoitukset ovat vanhan valokuva-aineiston perusteella olleet laudoitusta tummemmat.

Ikkunoiden listoitusten ja puitteiden alkuperäisestä väriykestä ei ole tarkkaa tietoa. Litografian mukaan ne olisivat olleet vaaleat tai jopa valkoiset. Rapatussa julkisivussa listoitukset ovat mitä luultavimmin myös olleet rapatut ja mahdollisesti ovat olleet valkoiset kuten Linderin Baggbölen kartanossa. Ikkunanpuittet ovat silloin luultavimmin olleet kontrastoivasti väritetyt, esimerkiksi englanninpunaiset. Puitteiden nykyisen sammalenvihreän

Ravintolaajennuksessa on funktionalistiselle kaudelle tyypillinen gesimssiränni, joka kuitenkin maalauksen tarpeessa. Salin ikkunat ovat 1930-luvulta ja tulee säilyttää. (toukokuu 2014)

väriytyksen alkuperästä ei ole tarkkaa tietoa.

Vuosisadan vaihteen valokuva-aineistossa puitteet ovat tummat ja listoituksetkin julkisivuverhousta tummemmat, mikä onkin 1880-luvun nikkarityylille ominaista. Vaihtoehtoisesti väritys on Sereniuksen suunnitelmien mukainen; ulko-ovet ja ravintolasalin ikkunat ovat myös vihreät.

5.3.5.2. Antikvaarinen kommentti

Ikkunoiden vaihteleva väritys rikkoo kohteen visuaalista yhtenäisyyttä ja sekavoittaa sen ilmettä.

Tulevia maalaustoimenpiteitä varten tulee kohteesta laatia yksityiskohtainen värityshistoriaselvitys ja sen pohjalta värityssuunnitelma. Ikkunapokien tummaa väritystä valkoisine listoituksineen tulee harkita tarkoin. Nykyasussa ikkunoiden aukot korostuvat suhteettoman voimakkaasti, antaen rakennukselle sokean, lähes kuolleen ilmeen.

5.4. Hietalahden puisto

Puistoa ei käsillä olevan selvityksen yhteydessä ole inventoitu kasvilajitasolla. Inventointityö on puiston osalta kohdistettu sen historiallisen rakenteen selvittämiseen ja tämän säilyneisyyden arviontiin. Koskien puiston historiaa ja säilyneisyyttä tukeudutaan Ann-Mari Nylundin diplomityössään *Trädgårdskonsthistoria i Finland: Sandviksparken – Parkhistoria, istandsättningsprinciper* vuodelta 1998 esittämiin tietoihin, sekä Vaasan kaupungin keskusarkiston puistoa koskevaan piirustusaineistoon.

5.4.1. Puiston puutarha-arkkitehtuuri

5.3.1.1. Saksalainen maisemapuisto

Hietalahden puisto on kehittynyt vuosikymmenten saatossa. Sen puutarha-arkkitehtonisena huipentumana voi pitää asessori Boyn omistuksen kautta (1845-1868), jolloin alueesta kehitettiin kokonaisvaltainen maisemapuisto tyyliin kuuluvine eri elementteineen.

Puiston tämän aikainen rakenne ilmenee pääpiirteiltään oheisesta vuoden 1854 kartasta. Puisto sijaitsee Villan ja muiden asuin- sekä talousrakennusten eteläpuolella. Villa asettuu puiston kahden risteävän pääakselin solmukohtaan, joten sen luota kulkee kohtisuorat puistokäytävät neljään ilmansuuntaan. Pohjoisen suuntainen on Klemetsön kylälle vievä tie, eteläinen ja läntinen vievät Kaupunginlahden rantaan. Itäinen polku vie peltoaukeaman reunaan. Itä-länsi suuntaisen polun eteläpuolella on molemmin puolin Villaa suuret ympyränmuotoiset istutusryhmät, joita kiertää polut. Etelään vievän puistikon itäisellä puolella on kivetty ruutanalammikko, joka ilmeisesti on ollut luukun kautta yhteydessä mereen.

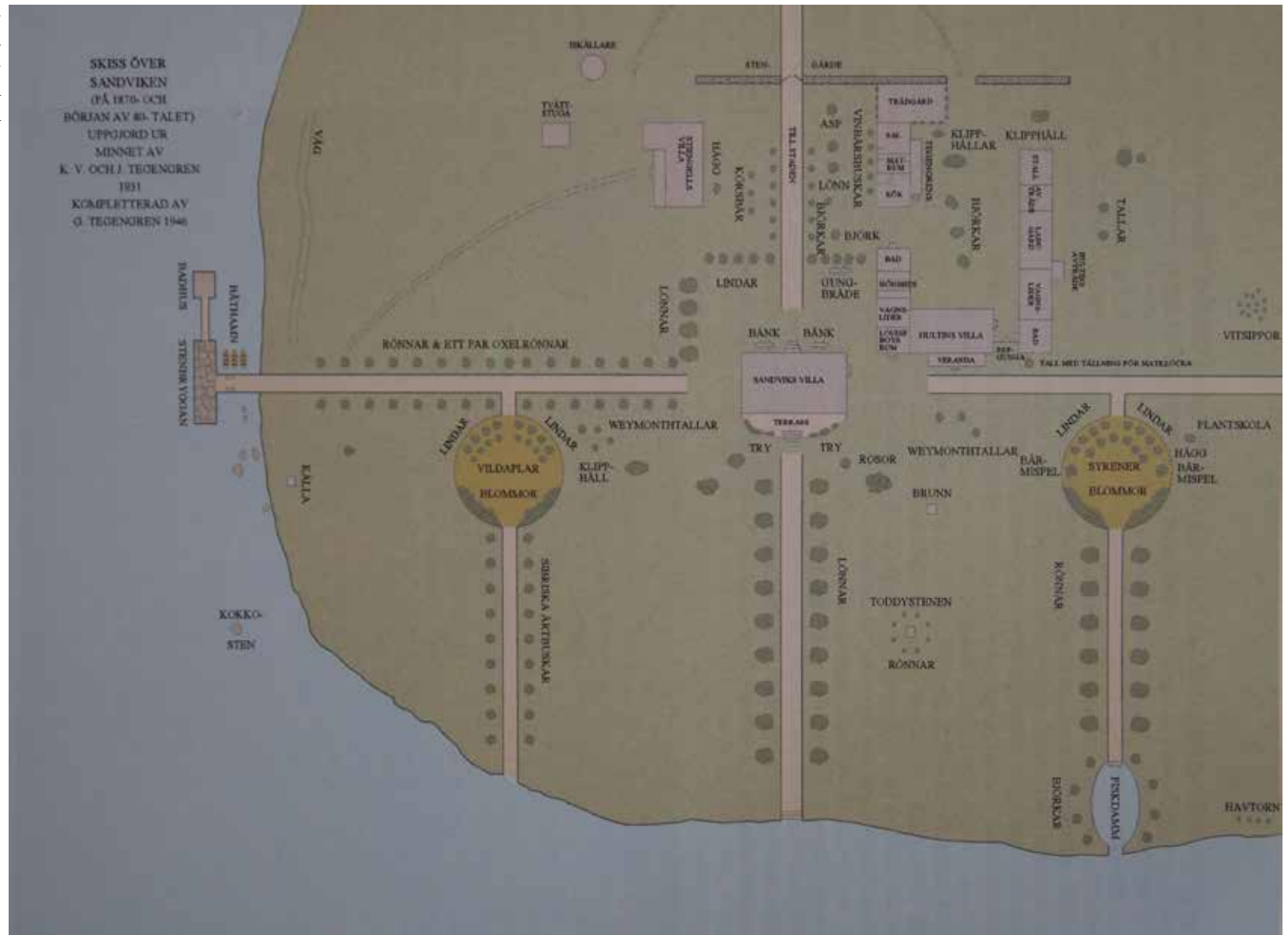
Tiedetään jo Sanmarkin istuttaneen erilaisia harvinaisia puita ja muita kasveja puistoon. 1852-vuoden palovaakutusasiakirjoista selviää myös jotain aikaisimmista istutuksista.

Puiston yksityishuvilakauden viimeisen vuosikymmenen, eli

Vuoden 1854 kartasta ilmenee Hietalahden Villan suhde nykyisen ruutukaavakaupungin rajalla sijaitsevaan Sandvikin kantatilaan. Hietalahden Villan puisto käytäväverkostoineen, laitureineen ja ruutanalammikoineen on piirretty karttaan huolella. (Första Karta-delen öfver Klemetsö bys egor, A.F. Berger. VMA)

K.V. ja J. Tegengrenin muistitietojen pohjalta 1930-luvulla laadittu karttakaavio Hietalahden puistosta, sen rakennuksista, rakenteista ja istutuksista. (Kuva: Eija Piispala 2002, s.43)

1870-luvun, ulkoasusta on säilynyt aikalaisten muistikuvien perusteella laadittu piirros, josta ilmenee yksityiskohtaisemmin, mitä kasvilajeja puistossa on kasvanut missäkin kohtaa.

Puisto oli tyyliltään saksalaisvaikutteinen maisemapuisto, jossa ilmeni pyrkimyksiä symmetriaan, mutta jossa myös oli metsäisiä alueita suurine vapaasti kasvavine puineen.¹⁷

5.3.1.2. S. Lindhin suunnittelema julkinen puisto

Hietalahden Villan ja puiston siirryttyä kaupungille vuonna 1882 suoritettiin rakennuksessa korjaus- ja muutostöitä. Samassa yhteydessä kaupungin pormestari tilasi kaupunginvaltuuston toimeksiannosta tukholmalaiselta puutarha-arkkitehdilta, Sven Lindhiltä, suunnitelmat puiston kunnostamiseen ja uudistamiseen. Lindh laati saman aikaisesti puistosuunnitelman myös Hietasaarta varten.

Vuonna 1883 kutsuttiin Vaasan ensimmäiseksi kaupunginpuutarhuriksi suunnitelmaa toteuttamaan ruotsalainen Johan Sundin.

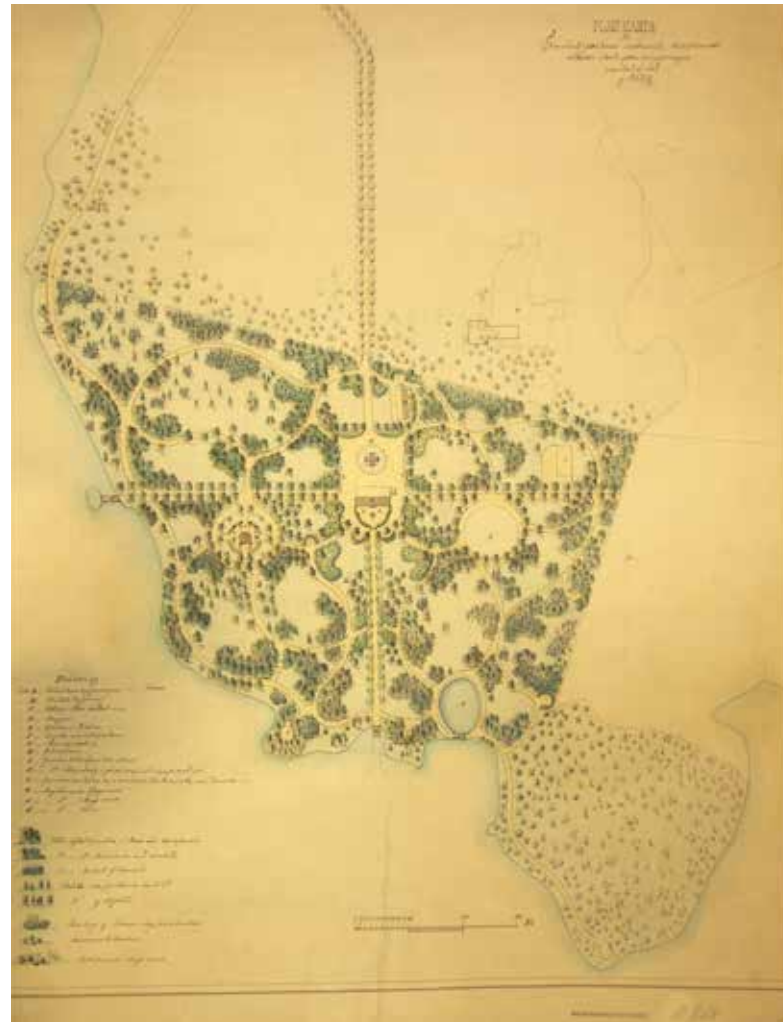
Lindhin suunnitelman pyrkimyksenä oli laajentaa puistokäytäväverkostoa. Hänen suunnitelmansa tarjosikin kattavan ja lähes tulkoon symmetrisen kaartelevien puistopolkujen järjestelmän. Suunnitelma laajensi puistoa sen itä-länsi-akselin pohjoispuolelle ja esitti Villan pohjoispuolelle järjestettäväksi etupihan keskeisine koristeistutussaiheineen.

Lindhin suunnitelma hyväksyttiin kaupunginhallituksessa, mutta sitä lähdettiin toteuttamaan vähitellen, ”mahdollisuuksien mukaan”.¹⁸

Tämän johdosta suunnitelma ehti vanheta ja vesittyä monella tapaa, ennen kuin se vuosisadan puolenvälin jälkeen oli jokseenkin toteutunut. Lähinnä siitä kuitenkin toteutettiin sen avain-ajatus käytäväverkostosta. Suunnitelman koukeroista symmetriaa ei toteutettu sellaisenaan, vaan ajatus sovellettiin jo olemassa olevaan

rakenteeseen sopivaksi.

Sven Lindhin suunnitelma Hietalahden puiston kunnostamiseksi vuodelta 1883. Suunnitelma ei koskaan toteutunut täysin. (Piirustus Vaasan kaupungin keskusarkistossa)

17 Nylund 1998

18 Nylund 1998

Puiston alkuperäisen pääkäytävän päähän on vuonna 2008 rakennettu teräksinen kaarisilta kävelijöille. Silta johdattaa kuitenkin vain pienen kivetyn ja täysin ruovittuneen allasaiheen yli, eikä siten ole toiminnallisesti motivoitu vaan on lähinnä keinotekoinen katseenvangitsija. Koska sen epäsymmetrinen sijoittuminen puiston keskiakseliin nähden hajauttaa käytävän aloittamaa pitkää näköviivaa merelle on koko rakennelman visuaalinen onnistuneisuus kysenalainen. (toukokuu 2014)

5.4.1.3. Kesäteatterin tuomat muutokset

Vilkas kesäravintola- ja kulttuuritoiminta Villan alueella aiheutti viime vuosisadan vaihteessa muutoksia sekä alueen rakennuskantaan, että puistoon. Puistoon oli jo 1800-lopulla pystytetty tilapäisiä telttarakennelmia niin sirkusta, konserteja kuin teatteriseurueitakin varten.

1907 vuoden asemakaavan mukaan alueella olisi Villan länsipuolella, laiturille vievän pääpuistikon pohjoispuolella sijainnut tanssilava. Tästä ei kuitenkaan tämän selvityksen yhteydessä ole löytynyt muuta tietoa. Ilmeisesti se on ollut tilapäisluontoinen.

Vuonna 1910 puistoon rakennettiin jugendtyylinen kesäteatteri. Se tuli sijaitsemaan Villan länsipuoleisen laiturin ja Villan välissä näkyen komeasti merelle. Teatterin ympäristö järjestettiin tarkoituksenomaisesti palvelemaan myös rakennuksessa ajoittain olevaa kahvilatoimintaa. Nurmipyörylä sitä reunustavine puistutuksineen poistettiin. Rantaan viettävä rinne pengerrettiin ja tuettiin kivisin tukimuurein. Alin muuri reunusti rantapengertä muodostaen veden ääreen huolitellun tarjoiluterassin.

Teatterirakennuksen tuohouduttua tulipalossa vuonna 1922 puiston käytäväverkoston ympyräaihe palautettiin. Alimman terassin kivireunus säilytettiin.

Kesäteatterin tarjoiluterassin kivi-pengerrys ja laiturit 1910-luvun postikortissa. (PM)

Kesäteatterin rakentaminen vuonna 1910 toi muutoksia Villan länsipuoleisen puiston järjestämiseen. Rantaan viettävä rinne pengerrettiin helpokäyttöisten terassien muodostamiseksi. Villa kuvasta heti oikealla. (Asemapiirros Vaasan kaupungin keskusarkistossa)

5.4.2. Puiston nykytila ja säilyneisyys

Puiston nykyinen käytäväverkosto on osin alkuperäistä perua, osin myöhemmin 1800-luvulla syntynyttä ja osin hyvinkin uutta - moottoritien rakentamisen myötä järjestettyä. Puistoa monumentaalisesti jäsentävät aksiaaliset pääkäytävät ovat säilyneet Sanmarkin ajoilta ja suuret puut ja niiden alla levittäytyvät nurmikentät ovat yhä puistolle tyypilliset. Puistolle myös tyypillinen pensaskasvuston puuttuminen leimaa yhä sen luonnetta.

Nylundin jo vuonna 1998 toteama rantaviivan hoitamaton pusi-koituminen on kuitenkin valitettavasti yhä edelleen ajankohtainen ongelma. Hän kirjoittaa siitä miten meren läheisyys ja sen tärkeä rooli puiston maisemakuvassa, puistosta aukeavine merinäkymineen, on alusta alkaen ollut keskeinen osa Hietalahden puiston ominaisluonnetta. Maankohoamisen myötä rantaviiva on siirtynyt useita metrejä ulommas meren suuntaan. Puisto-alueita siten ympäröivän vesijättömaan valtaama luonnonkasvillisuus on niin rehevä, ettei alueelta näe merelle kuin paikoittain. Näin haavoittuu monet alueelle niin keskenäiset Villan, puiston, kivisen rantamaiseman ja meren väliseen vuoropuheluun pohjautuvat ominaisuudet.

Lisäksi vaurioittaa moottoritien läheisyys meluhaitoillaan huomattavalla lailla puiston viihtyisyyttä ja tunnelmaa.

5.4.2.1. Puistokäytävät ja muut puiston aiheet

Puiston keskiakselin länsipuoleinen käytäväverkosto on säilynyt jokseenkin muuttumattomana vuodelta 1913, teatteripalon jälkeen rekonstruoituinen ympyräaiheineen.

Idänpuoleinen osa puistoa on kuitenkin täysin muuttunut moottoritien rakentamisen jälkeen. Ruutanalammikon paikalla sijaitsee nykyisin Bragen ulkomuseon parkkipaikka ja puiston tätä puolta hallitsee parkkipaikalle vievä ajotie sekä moottoritien ehdoton läheisyys.

Läntinen ja eteläinen puistokäytävä johti alunperin merelle saak-

Hietalahden puiston tilanne vuoden 1913 tienoilla. Kesäteatterin rakentamisen yhteydessä purettiin läheinen tilapäisenä toteutettu tanssilava sekä musiikkipaviljonki. Ravintolatoimintaa palvelevat lisärakennukset Villan koillipuolella purettiin moottoritien alta 1960-luvulla.

ka. Nykyisin aluetta ympäröivä pusikoitunut vesijättömaa ja tiheä ruovikko erottavat puiston merestä. Eteläisen pääkäytävän päähän rakennetulta kävelysillalta aukeaa kapea näkymä eteläiselle kaupunginlahdelle. Osittain vanhaa perua oleva lännessä sijaitsevalta kivilaiturilta näkee juuri ja juuri kaislikon yli Sundomin suuntaan. Laiturin yhteydessä oli aiemmin venesatama, laiturin puinen laajennusosa sekä hirsirakenteinen uimakoppi.

Nylundin mukaan puiston käytävät ovat aikaisemmin olleet kaapeammat kuin nykyisin ja ne on olleet hiekkakäytävään huolitellusti rajatut. Mikä luonnollisesti vaikuttaa puiston kokonaisuuteen. Mahdollisesti osaa niistä on aiemmin myös korostettu luonnonkivisin reunuksin.

Vuoden 1933 ilmakuvassa näkyy hyvin Hietalahden puiston silloinen käytäväverkosto, sekä sitä reunustama luonteenomainen kivinen maankohoamisranta. Villasta koilliseen hämöttää yksi ravintolatoimintaa palvelevista lisärakennuksista. (Kuva: Vaasan kaupungin kaavoitus)

Matka kesäteatteriterassin kivettyä tukimuuria nykytilassaan. Alunperin kivetystä vasten liplatti vesi ja näkymä merelle oli avoin. Nyt pusikon ja luonnontilaisen rantametsän takaa voi vain aavistaa avautuvan komean merimaiseman. (elokuu 2014)

Hietalahden puiston rannat ovat kauttaaltaan pahasti ruovittuneet ja kaislikon valtaamat.

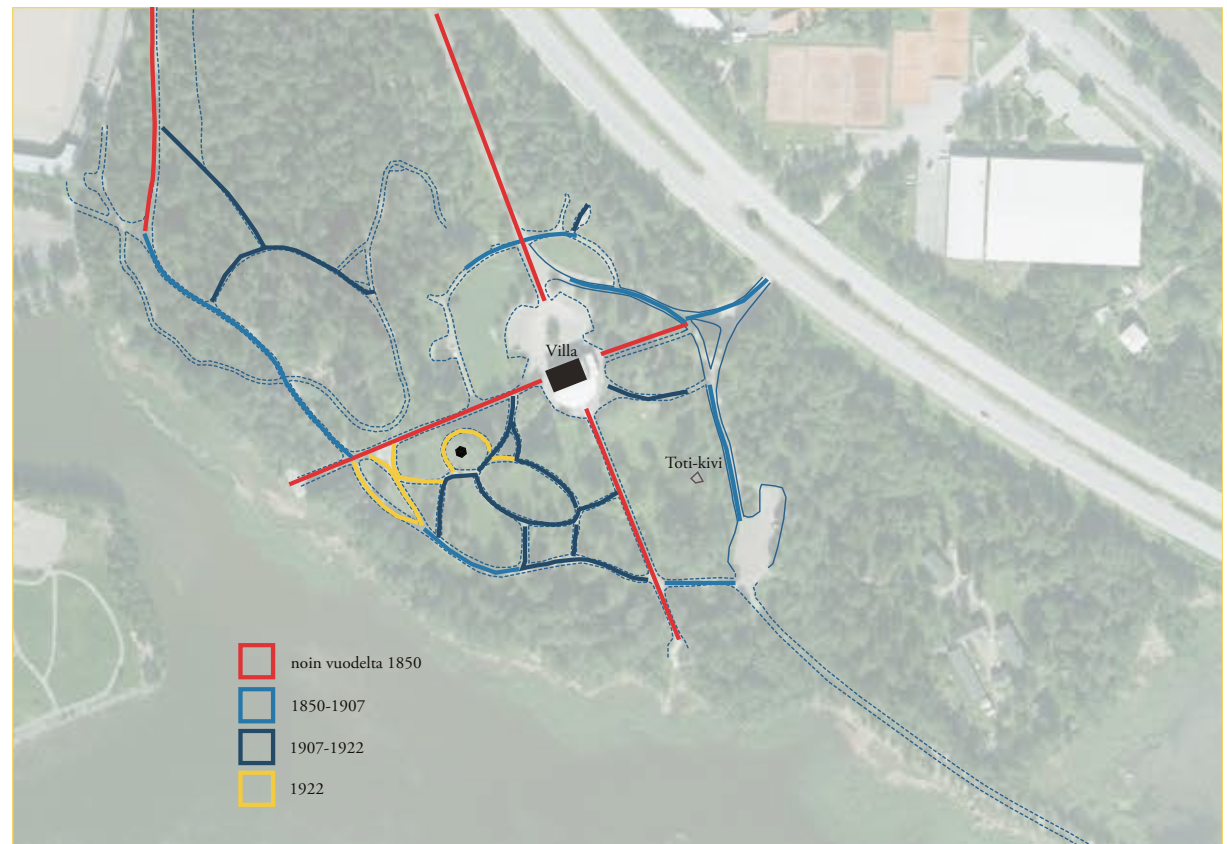
Yllä vasemmalla: toukokuinen näkymä vastakkaiselta täyttömaaniemeltä itään kohti puiston laituria.

Yllä oikealla: Elokuussa Villan laiturilta voi vain tiirailla eteläisen kaupunginlahden suuntaan, vettä tuskin näkyy lainkaan.

Alla oikealla: Laiturilta kaupungin suuntaan katsoessa on poukama lähes täysin ruovikon valtaama.

Oheinen kaavio kertoo Hietalahden puiston nykyisen käytäväjärjestelmän eri osien iästä. Vanhimma kerrostumasta on säilynyt ainoastaan pääakselit, joista idänpuoleinen on pahasti amputoitu moottoritien rakentamisen yhteydessä. Vuoden 1922 jälkeen tehtyjä lisäyksiä käytäväverkostoon ei kaaviossa ole värikoodattu, vaan ne erottuvat vain katkoviivoin merkittynä.

5.4.3. Puiston kehittämisestä

Puiston tulevan hoidon ja kehittämisen tulee perustua tiedolle alueen historiasta ja sen kulttuurihistoriallisista arvoista. Tämän varmistamiseksi tulee puistolle laatia hoitosuunnitelma, jonka mukaan toimenpiteet suunnitellaan ja ajoitetaan. Ammattimaista antikvaarista hoito-ohjelmaa noudattaen pystytään puiston kulttuurihistoriallisten arvojen säilyminen takaamaan myös muutoksia ja lisäyksiä tehtäessä.

Puiston kehittämisessä tulee huomioida maankohoamisen vaikutus puisto-alueeseen ja sen saavutettavuuteen. Jos maankohoamisen myötä merestä nousseita maa-alueita ei suunnitella ja toteuteta osaksi historiallista puistoa vaan annetaan nykyisellä lailla vesakoitua, metsittyä ja kaislikoitua haavoittaa se huomattavasti puiston historiallista luonnetta ja arvoa. S. Lindhin vuoden 1883 suunnitelman mukainen käytäväverkoston laajentaminen puistoa meren puolella ympäröivälle vesijättömaalle tulisikin lopulta toteuttaa saavutettavuuden parantamiseksi ja näkymien sekä pitkien näköviivojen palauttamiseksi.

Villan länsipuolella sijaitsevan laiturin yhteys mereen tulee huomioida.

1980-luvulla Hietalahden puistoon Villan pohjoispuolelle suunniteltiin toteutettavaksi Vaasan ystävyyskaupungeille nk. miniatyyripuistojen kehä.

Yllä oikealla suunnitelmasta toteutettu Pernun puisto, alla oikealla Uumajan puisto. Muun muassa Nylund on kritisoinut ystävyyspuistojen toteutusta ja sopivuutta alueelle. Ne poikkeavat täysin historiallisen puiston suurpiirteisestä jäsentelystä ja antavat paikkaan sopimattoman pikkusievän sillisalaatti-vaihtelun. (elokuu 2014)

5.5. Kulttuurihistoriallinen arvottaminen

Hietalahden Villan vaiheikas historia ja merkitys Vaasan kaupungissa tuovat sille erittäin huomattavan kulttuurihistoriallisen arvon, jota ei Villaa koskevissa päätöksissä ja toimenpiteissä voi olla huomioimatta.

Hietalahden Villalla on valtakunnallisellakin tasolla merkittävä historiallinen todistusarvo. Sillä on yhteisöllisten ja kokemuksellisten ominaisuuksiensa kautta myös huomattava vaikutus Vaasan kulttuuriympäristön laatuun.

5.5.1. Dokumenttiarvot

5.5.1.1. Kohteen rakennushistorialliset arvot (RH)

Hietalahden puiston perustaminen aloitettiin 1830-luvulla ja Hietalahden Villa rakennettiin vuonna 1846. Se edustaa siten Vaasan kantakaupunkialueella erittäin harvinaista Vaasan kaupunkipalaa edeltävää aikakautta. Siten ollen se on paikallisesti jo pelkästään ikänsä puolesta rakennushistoriallisesti arvokas. Villa rakennettiin alkujaan ylemmän yhteiskuntaluokan yksityishuiviksi ja on rakennustavaltaan ja alkuperäiseltä tyyliltään verrattavissa empireajan kartanoarkkitehtuuriin, mikä alueellisen harvinaisuutensa kautta korostaa sen arvoa.

Yhdessä historiallisen puiston kanssa Villa muodostaa jopa kansallisella tasolla uniikin kokonaisuuden. Puisto Villoineen muodostaa puutarhataiteellisesti erittäin merkittävän kokonaisuuden, jonka piirteissä on sekä englantilaisen, että saksalaisen puutarhatyylin tunnusmerkkejä. Puiston suunnitteluun on aikojen saatossa osallistunut useita nimekkäitä ruotsalaisia puutarha-arkkitehtejä. Villan puolestaan on suunnitellut uumajalainen arkkitehti, joka tunnetaan useista muista samantyyppisistä kartanorakennuksista Västerbottenin rannikkoalueella. Villan alue ja sen kehitys kertoo siten myös Merenkurkun yli tapahtuneesta kauppa- ja kulttuurivaihdosta ja on osa tarinaa siitä, miten luonteavat Vaasan yhteydet entiseen emämaahan Ruotsiin olivat vielä koko 1800-luvun.

5.5.1.2. Kohteen rakennustaiteelliset arvot

Villan rakennus on vajaan 170-vuotisen historiansa aikana kohdannut suuriakin muutoksia. Sen rakennustaiteellisen arvon ymmärtämiseksi tuleekin sitä alkuperäisyyden käsitteen rinnalla lähestyä kerroksellisuuden käsitteen kautta. Sen alkuperäisen empireityyliseen kivitaloa jäljittelevän ilmeen heikennyttyä 1880-luvun ja 1930-luvun muutosten myötä on siihen kerrostunut eri muutosajankohdille tyypillisiä arkkitehtonisia tyylipiirteitä, jotka kertovat aikansa rakennusteknisistä mahdollisuuksista ja arkkitehtonisista ihanteista. Kohteen työstetty paneeliarkkitehtuuri diskreetteine koriste-elementteineen on 1880-luvulla vallinneelle sahateollisuuden kehittymisen mahdollistamalle sveitsiläistyyllille ominaista. Ravintolasali ja sisäänkäyntiportiikki puolestaan edustavat Sereniukselle tyypillistä toista maailmansotaa edeltävää klassisoivaa funktionalismia. Yhdessä nämä eri aikakausien tyylipiirteet muodostavat Villan rakennustaiteellisen arvon. Sereniuksen pyrkimys yhdistää Villan 1800-luvun luonne oman aikansa varhaismodernistisiin ihanteisiin on mielenkiintoinen myös arkkitehtuurihistorialliselta kannalta ja kertoo myös jotain aikansa rakennussuojelullisista asenteista.

Rakennuksen empireaikaista piirteitä ei saa vaarantaa, mikä tar koittaa sen kaksikerroksista aumakattoista perusmuotoa, symmetristä julkisivujäsentelyä ja ikkuna-aukotusta. Ulkoasussa tulee myös kiinnittää huomioita saumapeltikaton, jalkarännien ja syöksytorvien laadukkaaseen toteutukseen.

Villan arvokasta historiallista kerrostuneisuutta ei saa heikentää palauttamalla sitä kokonaisuudessaan alkuperäisasuun purkamalla 1900-luvun alkupuolen lisäykset.

5.5.1.3. Kohteen historialliset arvot (H)

Maallemme niin tyypillinen kesähuvilaperinne on lähtöisin Pohjanmaalta¹⁹. Hietalahden Villa on 1800-luvun loppupuolella Turun ja Helsingin seudulla kulminoituneen porvariston huvilarakentamisen aikaisimpia edustajia koko maassa. Pohjanmaalla yhä niin voimakas kesämökkiperinne pohjautuu tähän aikai-

sempaan huvilakulttuuriin ja Hietalahden Villa on tärkeä avain tämän perinteen historian ymmärtämiseen, mikä tuo kohteelle myös valtakunnallisella tasolla merkittävää historiallista arvoa.

Villan konteksti muuttui kaupunkisiirron myötä suuresti. Alkuun se sijaitsi luonnon helmassa meren äärellä kahdeksan kilometriä Vaasan kaupungin pohjoispuolella, otollisesti huvilakäytön kannalta. Kaupungin siirron ja uuden Vaasan kaavoittamisen jälkeen sen ympäristö muuttui radikaalisti ja se tuli sijoittumaan kaavoitetun kaupunkialueen eteläreunaan. Villan puistoinen voi siten katsoa edustavan Vaasan kaupungin ajallista jatkumoa. Se illustroi alueen historiallista muutosta. Villa on siten tärkeä Vaasan kaupungin historiallisen rakenteen, muuton ja kehityksen ymmärtämisen kannalta, mikä tuo sille merkittävää yhteiskuntahistoriallista arvoa.

Kaupunkisiirron myötä Villa puistoinen siirtyi kaupungin omistukseen ja sen käyttötarkoitus muuttui, mikä sinällään kertoo sosiaalishistoriallisesti merkittävistä yhteiskunnallisista muutoksista; esimerkiksi ylempien luokkien uusista vapaa-ajanviettotavoista ja yleisemmin kaupunkilaisen elämäntavan alkutaipaleesta. Alueesta kehitettiin kaavoittamisen, puistosuunnittelun ja ravintola- sekä kulttuuritoiminnan kautta kaupunkilaisten rakastama virkistys- ja juhlapaikka ja suosittu julkinen puistotila. Villa puistoinen oli kaupunkilaisten ylpeyden aihe, jota esiteltiin kaupungin käyntikorttina ja ykkösnähtävyytenä. Yhä 1920-luvulle tultaessa Hietalahden puiston kesäteatteritoiminta houkutteli runsaasti yleisöä myös maan länsirajan toiselta puolelta, mikä osaltaan myös kertoo alueen laajasta arvostuksesta.

Villan yhteys ruutukaavan mukaiseen kantakaupunkiin katkesi 1960-luvun lopussa, kun Villalle kohtisuoraan johtanut Kauppapuistikon jatkeena toiminut koivukuja jäi moottoritien alle ja Villalle johdettiin uusi tie Uimahallin takaa. Tämän yhteyden edes osittainen palauttaminen voimistaisi Villan ja puiston maisemallista arvoa ja kaupunkikuvallista asemaa.

Villalta kaupungin suuntaan katsottaessa hahmottuu yhä Villalle vievän tien ja Kauppapuistikon aikaisempi yhteys. Ennen moottoritien rakentamista Kauppapuistikon linjaus jatkui juhlavana koivukujana kohtisuoraan Villalle asti. (elokuu 2014)

5.5.2. Kokemukselliset arvot

5.5.2.1. Kohteen maisemalliset ja yhteisölliset arvot (M)

Villa on suunniteltu ja rakennettu osaksi puistoa ja puiston rakenne on puolestaan kehittynyt Villan sijainnin ja käytön myötä, eikä kumpaakaan siksi voi arvioida täysin toisesta riippumatta. Villan merkitys puistokokonaisuudelle on siten korvaamaton, mikä antaa sille erittäin huomattavan maisemallisen arvon. Sen monumentaalinen sijoittuminen keskelle puistoa, puistokujanteiden solmukohtaan, korostaa sen asemaa puistomaisemassa. Villan yleisökäyttö on tärkeä osa puiston yhteisöllistä merkitystä ja korostaa myös sen maisemallista roolia puiston keskeisenä ko-koavana elementtinä.

Alueen rooli kaupunkilaisten yhteisenä julkisena tilana ja kulttuuriareenana oli erittäin merkittävä aina 1960-luvulle saakka, jolloin moottoritien rakentaminen valitettavan aggressiivisesti turmeli kokonaisuuden ja huomattavalla tavalla heikensi sen viihtyisyyttä ja muita kokemuksellisia arvoja, sekä sen luonnonarvoja. Hietalahden Villa puistoineen on silti yhä olennainen Hietalahden kaupungin ominaiskulttuurin muodostumiselle ja kantakaupungin Valtakunnallisesti arvokkaan Rantapui- tovyöhykkeen eteläkärjen identiteetille, mikä tuo sille huomattavaa yhteisöllistä arvoa. Yleisistä mielipiteistä päätellen Villa tuntuu myös yhä jossain määrin, sen hoidollisesta alennustilasta huolimatta, säilyttäneen kaupunkilaisten mielikuvissa asemansa eräänlaisena kaupungin kauneuden symbolina, sen erityisen ominaislaadun ja historiallisen arvon ilmentäjänä.

Villan ja puiston perinnearvojen palauttaminen vappu- sekä muiden kevät- ja kesäjuhlien puitteiden parantamisen kautta ja eri tyyppisten musiikki- ja kulttuuritapahtumien mahdollistamisen kautta voimistaisi lisääntyneen käytön ja myönteisen julkisuuden myötä entisestään Villan historiallista merkitystä kaupunkilaisten kulttuuri- ja virkistysalueena.

Käyttäjät nauttivat historiallisen puiston juhlanan rakenteen ja suurien lehtipuiden tuomasta tunnelmasta. (elokuu 2014)

5.6. Kohteen kulttuurihistoriallisten arvojen edellyttämä suojelutaso ja toimenpiteet

5.6.1. Lähestymistapa: yksittäinen monumentti vai täydennettävissä oleva kokonaisuus?

Villan alue kehittyi aikanaan yksityisessä kartanomaisessa käytössä, jolloin itse Villan rakennuksen lisäksi kokonaisuuteen kuului muita asuinrakennuksia ja useita talousrakennuksia; leivintuvan ja panimon lisäksi muut perinteiset maatalouteen ja karjanhoitoon liittyvät rakennukset. Nämä kaikki yhdessä muodostivat mittavan kokonaisuuden, jossa Villa sijaitsi etu-alalla meren- ja tyylipuiston puolella, muista arkkitehtuuriltaan täysin eroavana päärakennuksena, muiden rakennusten muodostaessa talouspihan Villan taakse metsänpuolelle.

Villan siirryttyä julkiseen omistukseen ja muututtua kaupunkilaisten yhteiseksi ajanviettopaikaksi, karsiutuivat muut alkupe-
räiset asuin- sekä talousrakennukset ajan myötä pois. Toiminnan tarpeita täyttämään on kuitenkin tämänkin jälkeen rakennettu alueelle erillisiä tiloja. Ravintolahenkilökunnan sosiaaliloina palvellut rakennus Villan koillispuolella oli osa kokonaisuutta aina 1800-luvun lopusta moottoritien rakentamiseen asti. Kesäteatterin rakennus oli suuri, arkkitehtonisesti korkealaatuinen ja sijaitsi vuodesta 1910 vuoteen 1922 historiallisen puiston alueella, Villan ja rannan välissä.

Villan alueen kehitystä voi jossain määrin tarkastella monumentti-käsitteen kautta. Aikanaan orgaanisesti, toiminta-lähtöisesti rakentunut kokonaisuus muuttuu uuden käyttötarkoituksen ja uuden julkisen asemansa myötä yksittäiseksi monumentaalirakennukseksi, jonka historiallista ja yhteisöllistä merkitystä korostetaan poistamalla ristiriitaisiksi tai muuten häiritseviksi koetut elementit sen ympäriltä. Tämän tyyppinen lähestymistapa kehittyi jo 1800-luvun lopulla, mutta vakiintui lähes käytännöksi modernistisen arkkitehtuuriliikkeen myötä²⁰. Villan kohdalla tämä kehitys alkaa 1930-luvulla mutta konkretisoituu

Kaavio esittää Hietalahden nykyisen puistoalueen kulttuurihistoriallisesti arvokkaan alueen laajuutta ja rajoja. Keltainen merkitsee kulttuurihistoriallisesti mielenkiintoista aluetta, jolla on sijainnut puistoon kuuluneita rakennuksia ja rakenteita, jotka eivät ole säilyneet meidän aikaamme. Diagonaaliivioitettu alue merkitsee rakenteeltaan verraten säilynyttä historiallista aluetta. Bragen ulkomuseota ei ole kaaviossa huomioitu.

20 Fragile Monument: On Conservation and Modernity, Thordis Arrhenius, 2012

lopullisesti samoihin aikoihin kuin Kråkströmin modernistista asemakaavaa lähdetään toteuttamaan kaupungin historialliselle rakennuskannalle tunnetusti tuhoisin vaikutuksin. Tämän selvityksen yhteydessä ei pysty todentamaan väitettä siitä, että monumentalisointi Villan alueen kohdalla olisi ollut ohjelmallinen, tai edes tietoinen suhtautumistapa sen kehitystä suunnitellessa. Voi vain todeta Villan alueen kohdanneen verrattavissa olevan ”monumentalisoin” käsittelyn.

Lähes irvokasta kuitenkin on se, että Villa sai nykyisen maise-mallisen monumentti-asemansa samassa yhteydessä kuin moottoritien rakentaminen vei siltä sen luonteavat toimintaedellytykset ja perustavalaatuisesti haavoitti alueen kokemuksellista arvoa historiallisena virkistysalueena.

Nykyisin rakennussuojeludiskurssissa painotetaan yksittäismo-numenttia voimakkaammin historiallista kerroksisuutta, jatku-vuutta ja kontekstuaalisuutta. Tämä herättääkin kysymyksen sii-tä, voisiko Villan alueen kehittämisen suunnittelussa antikvaari-sesti puoltaa mahdollisuuden avaamista täydennysrakentamiselle alueen historiallisen arvon ja rakenteen siitä kärsimättä.

Parantamis- ja kehittämispotentiaalia Villan alueella on, sen ke-hityttyä 1900-luvun loppupuolelta lähtien vailla kokonaissuun-nitelmaa ja vailla sen kummempaa panostusta. Historiallista puistoa on myllätty ensin jo 1920-luvulla paikallisesti teatteri-palon jäljiltä ja myöhemmin laajemmin koko sen nykyisen itära-jan osuudelta, moottoritien rakentamisen yhteydessä, jolloin osa puistosta kokonaan jäi tietyömaan jalkoihin.

Lisäyksiä puistorakenteeseen on tehty moneen otteeseen. 1930-luvulla järjestettiin Villan pohjoispuolelle sekä sen monu-mentaalisuutta että sen uutta pääjulkisivua korostava etupiha sitä kiertävine istutuksineen. Harva lisäys valitettavasti yltää muo-toilunsa ja toteutuksensa laadun suhteen alueen historiallisen rakenteen tasolle. Miniatyypipuistot ovat näistä kyseenalaisista lisäyksistä ehkä huomattavimmat.²¹ Tämä vaikuttaa koko puis-ton luonteeseen ja hämärtää myös valitettavalla tavalla historial-lisen puistonosan ymmärrettävyyttä. Moottoritien rakentamisen

Villan kaupunginpuoleinen julkisivu ravintoloitsija Ernstin aikaan viime vuosisadan vaihteen paikkeilla. Tyylillisesti se on tähän aikaan ollut alkuperäisasua muuttaneista toimenpiteistä huolimatta yhtenäisempi kuin nykyisin. Julkisivuväriyty on ajalleen tyypillinen 1880-luvun tuote. Listoitukset ovat laudoitusta tummemmat, eivätkä valkoiset kuten nykyisin. Kuusiruutuiset ikunat ovat puitteiltaan tummat. Symmetrisesti asetetut kapeat muuratut savupiiput korostavat rakennuksen symmetristä julkisivujäsentelyä.

Ikkunat on sittemmin vaihdettu jaoltaan eroaviksi T-ikkunoiksi ja listoituksiltaan sekä osittain puitteiltaankin maalattu valkoisiksi. Savupiiput on sittemmin korvattu kolmella erikokoisella peltisellä kanavalla öljylämmitystä ja ilmanvaihtia varten. (PM)

yhteydessä johdettiin liikenne Villan kohdalla alikulun kautta Rantamaantielle, mikä aiheutti uusien tielinjausten vetämisen aikaisempien talousrakennusten kohdalla ja mursi entisestään historiallista puistorakennetta. Villan pohjoispuolen, ja osittain myös itäpuolinen osa, onkin siten aikojen saatossa muuttunut lähes täysin, eikä sillä, puolipyöreää etupihaa ja Villalle vievää tietä lukuun ottamatta, voi perustellusti väittää olevan merkittävää historiallista arvoa, ehdotonta maisemallista vaikutusta kyllä. Historiallisen puiston ajotien ja parkkipaikan alle jääneen idänpuoleisen osan aikaisemman puistorakenteen edes osittainen palauttaminen olisi suotavaa.²² Villan pohjoispuolen käsittelyssä ollaankin sitten antikvaarisesti katsottuna vapaammalla maalla, mutta kaikessa alueen suunnittelussa tulee kuitenkin huomioida sen ehdoton maisemallinen tärkeys Villan ja puiston kokonaisuuden ja historiallisen alkuperän ymmärtämisessä. Kaikkien mahdollisten toimenpiteiden ja lisäysten tulee mittakaavaltaan, muotoilultaan, materiaaleiltaan ja väritykseltään sopeutua historialliseen ympäristöön ja alistua Villan ansaitusti hallitsevalle asemalle maisemakuvassa. Mahdolliset lisäykset tulee toteuttaa ehdottoman korkein laatuksiteerein, minkä varmistamiseksi on mahdolliset lisärakentamishankkeet toteutettava tiiviissä yhteistyössä vaadittavan antikvaarisen erityisasiantuntemuksen omaavan suunnittelijan ja kaavoituksen, rakennusvalvonnan ja museoviranomaisten kanssa.

5.6.2. Suojelun taso ja tietoon pohjautuva ohjelmallinen kehitys

Kohteen kulttuurihistoriallinen arvo vastaa mahdollisesti rakennusuojelulailla suojeltavan rakennuksen arvoa, mikä edellyttäisi korkeinta suojelutasoa ja ehdollistaisi toimenpiteet antikvaarisin perustein. Tämä merkitsisi käytännössä, että kohteessa suoritettavien toimenpiteiden tulee noudattaa museoviranomaisten hyväksymää asiantuntevaa restaurointisuunnitelmaa.

Kohteen kehittämisen suunnittelun tietopohjaksi on siksi laadittava käsillä olevaa selvitystä täydentävä sisätilainventointi, jonka yhteydessä Villan sisätilat ja niiden historiallinen kerroksisuus

dokumentoidaan ja analysoidaan seikkaperäisesti. Tämän pohjalta tulee Villalle laatia restaurointisuunnitelma, jossa pyritään perustellusti yhdistämään käyttäjän tarpeet ja rakennusuojelulliset näkökohdat.

Puistolle tulee luoda hoito-ohjelma ja -suunnitelma, jonka mukaan sen hoito- ja muut toimenpiteet toteutetaan ja aikataulutetaan sen kulttuurihistoriallisten arvojen säilymisen takaamiseksi. Puiston ja Villan hoidon ja toimenpiteiden suunnittelun tulee tukea toisiaan.

Toimenpiteiden yhteydessä kertyvä uusi tieto kohteesta tulee tallentaa tunnistettavasti ja kaikki toimenpiteet tulee dokumentoida tulevaisuutta varten.

6. BRAGEN ULKOMUSEON ALUE

6.1. Bragen ulkomuseo muuttaa Hietalahden alueelle 1920-luvulla

Vuonna 1925 Vaskiluotoon joitain vuosia aikaisemmin ulkomuseon perustanut Vaasan Brage-yhdistys siirtyi satamalaajennuksen alta Hietalahden puiston kaakkoispuolelle Emäntäläiden rantaan. Närpiöläisen Harfin tilan entiset rakennukset siirrettiin nykyisille paikoilleen ja kokonaisuutta täydennettiin entisestään. Museo avattiin yleisölle vuonna 1933.

Näin Minna Turunen kirjoittaa Bragen ulkomuseon historiasta: ”Ulkomuseoalueella esitettiin näytelmiä ja siellä oli myös majatalo- ja ravintolatoimintaa vuoteen 1940 asti. Sotavuosina toiminta hiljeni, päärakennusta käytettiin pommisuoja ja rintam

Alla: Bragen ulkomuseon sisään tuloportti Hietalahden puiston parkkipaikan kupeessa. (elokuu 2014)

Oikealla: Bragen ulkomuseon rakennuskannan tuorein lisäys ”Smedasgården” häämöttää alueelle vievän tien päässä. (toukokuu 2014)

malla toimineiden sairaanhoitajien lepokotina.”²³

6.2. Kuvaus

Museoalueella on yhteensä 25 rakennusta, joista valtaosa Pohjanmaan rannikkoseudulta. Harfin tilan rakennukset on sijoitettu alkuperäistä vastaaville paikoille muodostaen siten kokonaisuuden, jonka keskellä on asuinrakennuksista ja eläinsuojista koostuva perinteinen umpipiha.

Uusimmat lisät alueella ovat vuonna 1968 Valassaarelaisen esikuvan mukaan rakennettu Jatulintarha, sekä vuonna 1990 alueelle alkujaan vahtimestarin asunnoksi siirretty Smedasgårdenin paritupa. Aluetta rajaa piste-aita.

²³ Bragen ulkomuseo, Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus kohderaportti, Minna Turunen

6.3. Kulttuurihistoriallinen arvio

Minna Turusen inventointia lainaten: ”Ulkomuseon alueella on kulttuurihistoriallista arvoa mm. Vaasan Brage-yhdistyksen toiminnan ja sotavuosien tapahtumien kautta. Siirrettynäkin Harfin tilan rakennukset muodostavat rakennushistoriallisesti arvokkaan kokonaisuuden. Rakennuksissa on hienoja yksityiskoh-
tia mm. ovissa ja listoituksissa, sekä nurkkasalvosten koristelussa. Itse siirtotyö on tehty huolellisesti ja siitä on olemassa runsaasti arkistoaineistoa, rakennukset on mm. valokuvattu Harfin tilalla ennen siirtoa. Kaikki tilan rakennukset on siirretty, jopa huusi, ja ne on pyritty sijoittamaan alueelle alkuperäistä vastaaville paikoille. Osa päärakennuksen huoneista in sisustettu alkuperäisen mallin mukaan, mm. takkauuni ja suuri osa huonekaluista on siirretty rakennuksen mukana.”

Harfin tilan rakennuksia alkuperäistä vastaavilla paikoillaan umpi-
puolelta kuvattuna. Kuvassa vasemmalla syytinkitupa kulmittain päärakennukseen nähden. Päärakennuksen päädyssä käynti kellariin. Pihan toisella laidalla häämöttää tallirivi luhteineen. (toukokuu 2014)

Ulkomuseon alueella on myös Valassaarelaisen esikuvan mukaan toteutettu Jatulintarha. Taustalla keskellä lampola ja sikala, niiden oikealla puolella syytinkitupa ja päärakennus. (toukokuu 2014)

7. NÄKÖKULMA PÄÄTÖKSEEN VILLAN MYYMISESTÄ YKSITYISOMISTAJALLE

Hietalahden alue on suunnittelun ja kehityksen kannalta ajan-kohtainen Villan puistoa paljon laajemmalla alueella. Raviradan alueen käynnissä olevan suunnittelukilpailun myötä Rantamaan-tien idän puoleiselle alueelle saadaan lähiaikoina ehdotus mittava-
vasta uudesta kaupunkialueesta. Rantamaantien toisella puolella on vireillä jalkapallostadionin laajentamishanke. Sairaala-alue on suuren kehityspaineen alla. Hietalahden kehittämissuunnitelmassa osoitetaan selvää tahtoa moottoritien muuttamisesta puistokaduksi.

Kaikki nämä erillishankkeet tulisi kyetä näkemään osina suurempaa kokonaisuutta, jossa yksittäiset ratkaisut kaikkuvat eri osien kautta vaikuttaen näin toinen toiseensa.

Tältä kannalta alueen kehitystä tarkasteltaessa tunnistaa kokonaisuudessa useita Hietalahden puiston ja Villan kannalta mielenkiintoisia tekijöitä:

Jos Hietalahden alueen asukasmäärä raviradan rakentamisen myötä huomattavasti kasvaa, tarkoittaa se sekä kaupunginosaan kohdistuvaa kasvavaa virkistysaluepainetta, että kasvavaa asiakas-kuntaa erinäiselle ravintola-, yms. toiminnalle ja tarvetta asukaiden yhteisille kokoontumispaikoille.

Jos moottoritie muutetaan puistokaduksi palautuu Hietalahden puiston alkuperäiset virkistykselliset ja kokemukselliset ominaisuudet ainakin osittain, mikä parantaa huomattavasti alueen käyttöedellytyksiä ja mahdollistaa uusien poikkiyhteyksien luomisen alueelle kohteen saavutettavuutta parantaen.

Jos moottoritie muutetaan puistokaduksi nousee myös alueen puhtaasti taloudellinen arvo huomattavasti parantuneiden ääni- ja ilmanlaatuolosuhteiden sekä muiden käyttöedellytysten ansiosta.

Villan myyminen yksityisomistajalle ilman kokonaisvaltaista käsitystä ja suunnitelmaa olisi tämän kehityspotentialin huomioi-den valitettavan lyhytnäköinen ratkaisu.

Villa vanhan puuston ympäröimänä (elokuu 2014).

LÄHDELUETTELO

Painetut lähteet:

Kirjat:

Arrhenius, Thordis: *Fragile Monument: On Conservation and Modernity*, Artifice, London 2012

Hoving, Victor: *Vaasa 1852-1952*, Otava 1956

Nylund, Ann-Mari: Vaasan Hietalahden puisto, teoksessa *Hortus Fennicus – Suomen puutarhataide*, Viherympäristöliitto ry ja Puutarhataiteen seura ry, Helsinki 2001

Piispala, Eija: *Vanhan Vaasan puutarhojen ja puistojen historiaa*, Länsi-Suomen ympäristökeskus, Vaasa 2002

Piispala, Eija: Vihreä Vaasa – Puistikot ja puutarhat Setterbergin uudessa kaupungissa, teoksessa *Vaasan historia IV 1852-1917*, Vaasan kaupunki 2006

Hietalahti – Sandviken, kaupunginosa Vaasassa, historiikki 1350-1992, toim. L. Sundqvist, P. Järvinen, L. Hietamäki, Hietalahden pientaloyhdistys ry, Vaasa 1992

Artikkelit:

Lehtikanto, Mirjam: *Sanmarkia saamme kiittää puistoista*, Vaasa (lehti) 20.9.1981

Österberg, Erik: *F.G. Sanmarks och C.J.Boys Sandviken*, Cle-metsöbladet (lehti), 1970

Painamattomat lähteet:

Hallasmaa, Jussi: *Hietalahden huvila ja herraskartano*, käsikirjoitus, 1981, VKA

Nylund, Ann-Mari: *Trädgårdskonsthistoria i Finland: Sandviksparken – Parkhistoria, istandsättningsprinciper*. Diplomarbete vid institute for landskapsplanläggning; seksjon landskapsarkitektur, Norges landbrukshögskole, Ås 1998

Suomen Yleisen Paloapuyhtiön palovakuutus N:o 3346, 29.12.1852, Kansallisarkisto (KA)

Turunen, Minna Bragen ulkomuseo, Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus kohderaportti, 2013

Kartta-aineisto

Vaasan maakunta-arkisto (VMA)

Vaasan kaupungin kaavoitus

Piirustus-aineisto

Vaasan kaupungin keskusarkisto (VKKA)

Vaasan kaupungin rakennusvalvonnan arkisto

Kuva-aineisto

Vanhat valokuvat: Pohjanmaan museon kuva-arkisto (PM)

Vanhat ilmakuvat: Vaasan kaupungin kaavoitus

Nykytila-valokuvat on selvitystä varten ottanut

Ruusa Viljanen-Rossi toukokuussa ja elokuussa 2014.